

P O L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2011

Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWANIE:

mgr inż. Grażyna Nachtman

Warszawa 2011

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-171-2

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN.....	8
3. Analiza wyników standardowych.....	9
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych	9
3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	9
3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	12
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	29
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	29
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej...32	
3.3. Wnioski	47

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN	8
Wykres 2	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	9
Wykres 3	Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	10
Wykres 4	Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU).....	11
Wykres 5	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych	12
Wykres 6	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 9	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	14
Wykres 10	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych	16
Wykres 12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych.....	18
Wykres 14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	19
Wykres 16	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	20
Wykres 17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	20
Wykres 18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	21
Wykres 19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	21

Wykres 20	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 21	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	23
Wykres 22	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	24
Wykres 23	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych.....	24
Wykres 24	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	25
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	25
Wykres 26	Struktura aktywów według typów rolniczych	26
Wykres 27	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	27
Wykres 28	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych.....	27
Wykres 29	Struktura pasywów według typów rolniczych	28
Wykres 30	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	29
Wykres 31	Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	30
Wykres 32	Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	30
Wykres 33	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej.....	31
Wykres 34	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	32
Wykres 35	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 36	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 37	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	34
Wykres 38	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 39	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 40	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 41	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 42	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 43	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 44	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 45	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 46	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 47	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 48	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 49	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 50	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	42

Wykres 51	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 52	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 53	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 54	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 55	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 56	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 57	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej.....	46

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (ang. Directorate-General Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości Krajów Członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Opracowanie zawiera analizę graficzną wraz z prostym komentarzem dotyczącym wybranych parametrów, opisujących wyniki uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne, posiadające certyfikat zgodności z zasadami produkcji ekologicznej. Prowadziły one w 2009 roku rachunkowość w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN). Pozyskane wyniki pochodzą z gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM „2002” wynosiła co najmniej 2 ESU. Gospodarstwa dla potrzeb analizy zostały pogrupowane według dwóch kryteriów, a mianowicie: typu rolniczego (TF8) i wielkości ekonomicznej (ES6).

Należy w tym miejscu wyjaśnić, że wyniki z gospodarstw ekologicznych nie są reprezentatywnymi dla gospodarstw ekologicznych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN. Ich dobór był bowiem przypadkowy; gospodarstwa te znalazły się w próbie FADN dzięki spełnieniu ogólnych kryteriów doboru gospodarstw do próby z pola obserwacji. Kryteria te nie uwzględniają specyfiki gospodarstw ekologicznych.

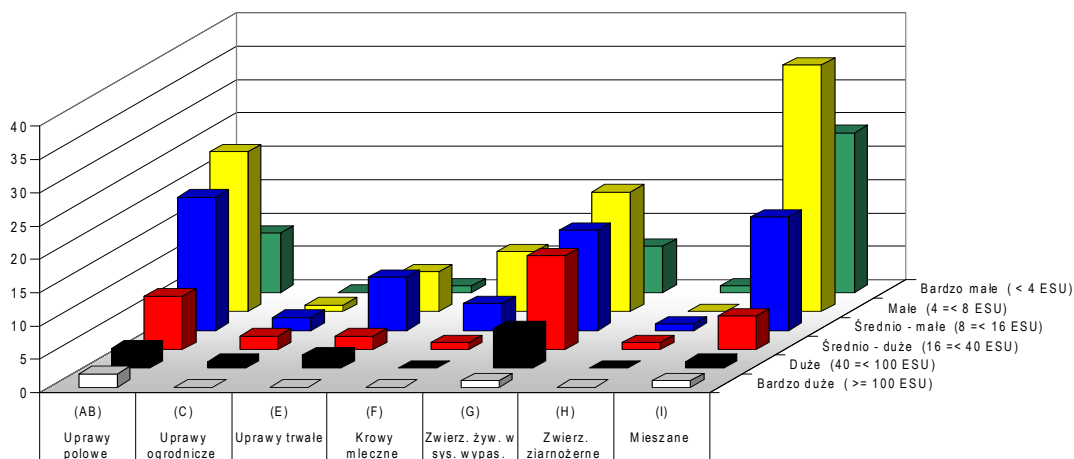
Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych, a w tym analizowane gospodarstwa ekologiczne wynosiło w 2009 roku 753 253 gospodarstwa.

¹ Nachtman G: „Wyniki standardowe uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 r. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010

2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Rozkłady zostały zaprezentowane na wykresie (Wykres 1).

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN (patrz: Wykres 1) lokuje się pod względem siły ekonomicznej w klasie poniżej 16 ESU. Wśród nich dominują gospodarstwa o mieszanej działalności roślinnej i zwierzęcej. Liczną grupę stanowią gospodarstwa z uprawami polowymi oraz specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym. Po raz pierwszy w roku 2009 w próbie Polskiego FADN było 19 gospodarstw, reprezentujących typ uprawy trwałe. Tylko po kilka gospodarstw wystąpiło w typach zajmujących się chowem trzody chlewnej i drobiu (zwierzęta ziarnożerne) oraz ogrodnictwem. W stosunku do roku 2008 bardzo znacząco zwiększyła się liczebność gospodarstw prowadzących chów zwierząt systemem wypasowym. Obecnie jest ich 59. Typ krowy mleczne reprezentowało w 2009 roku 19 gospodarstw, czyli tylko o jedno więcej niż w roku 2008.

3. Analiza wyników standardowych

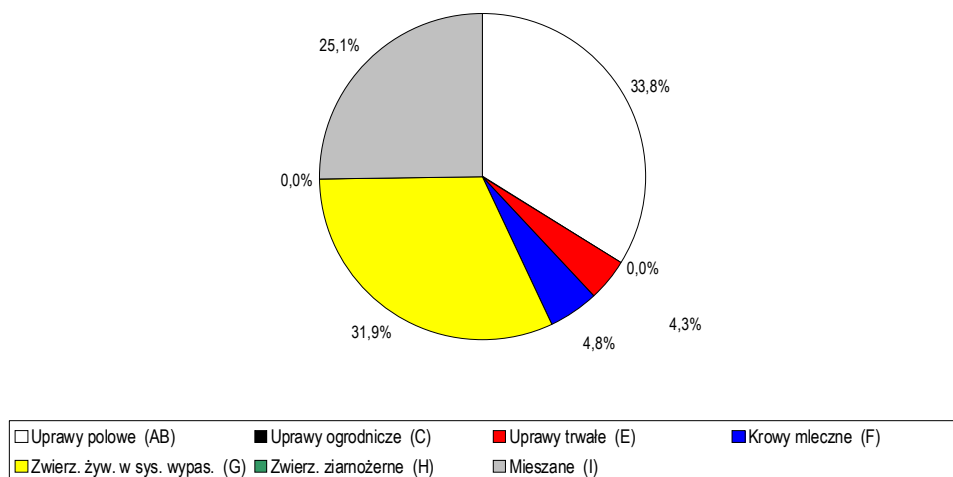
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

W związku z obowiązującymi zasadami upowszechniania danych FADN dla grup liczących co najmniej 15 gospodarstw, na wykresach są prezentowane tylko wyniki dla pięciu typów produkcji. Zatem przedstawiona struktura dla poszczególnych zmiennych (np. użytków rolnych, pogłowia zwierząt) na wykresach kołowych oznacza, że 100% całości stanowią te wspomniane typy z liczbą gospodarstw większą od 15. Pozostałe typy produkcji są całkowicie pominięte, podobnie jak na wykresach słupkowych, gdzie dodatkowo prezentowane są dane średnie arytmetyczne dla całego zbioru gospodarstw ekologicznych.

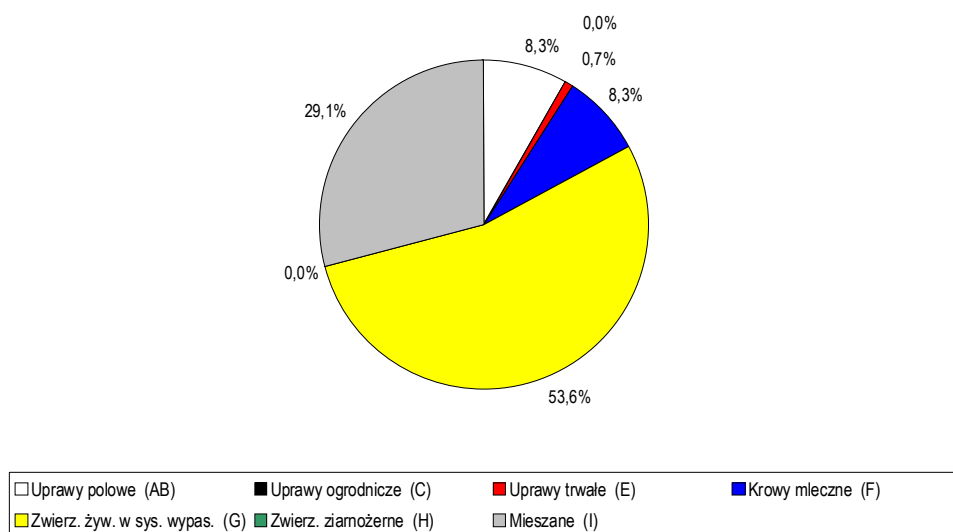
Wykres 2 ukazuje zatem strukturę użytków rolnych (UR) zbioru złożonego z pięciu typów produkcji. Największy obszar użytków rolnych w 2009 roku był w posiadaniu gospodarstw typu uprawy polowe i stanowił 33,8% łącznej powierzchni użytków. Drugą pozycję zajmowały gospodarstwa nastawione na chów zwierząt żywionych w systemie wypasowym – 31,9%, a następnie gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą – 25,1% UR. Tylko po kilka procent użytków rolnych przypadło na gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka i uprawach trwałych.

Wykres 2 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

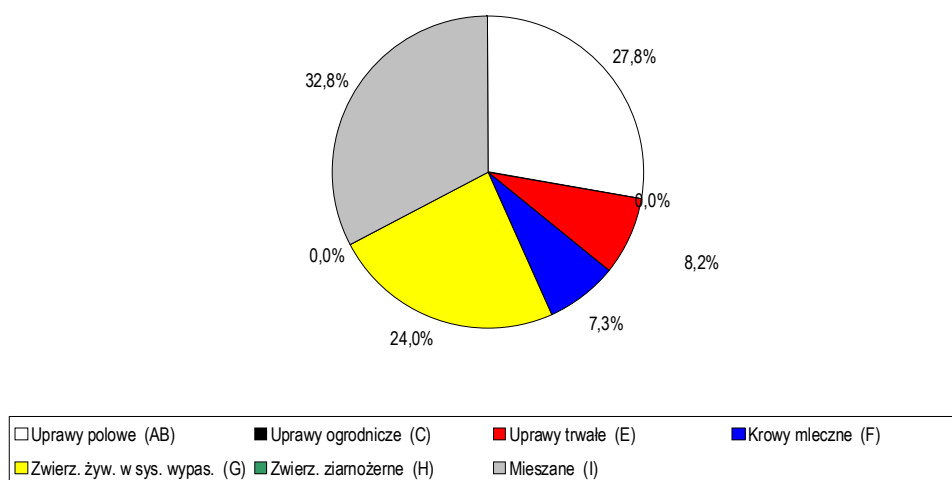
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany przez Wykres 3, wskazuje, iż pogłowie zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach sklasyfikowanych do typu zwierzęta żywione w systemie wypasowym – 53,6%. Druga pozycja przypadła na gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (29,1%). W gospodarstwach z uprawami polowymi, zajmujących drugie miejsce pod względem liczby gospodarstw w poszczególnych typach, skupiło się tylko 8,3% jednostek przeliczeniowych zwierząt. Taki sam był udział pogłowia zwierząt w gospodarstwach zaliczonych do typu krowy mleczne.

Wykres 3 **Pogłowie zwierząt według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

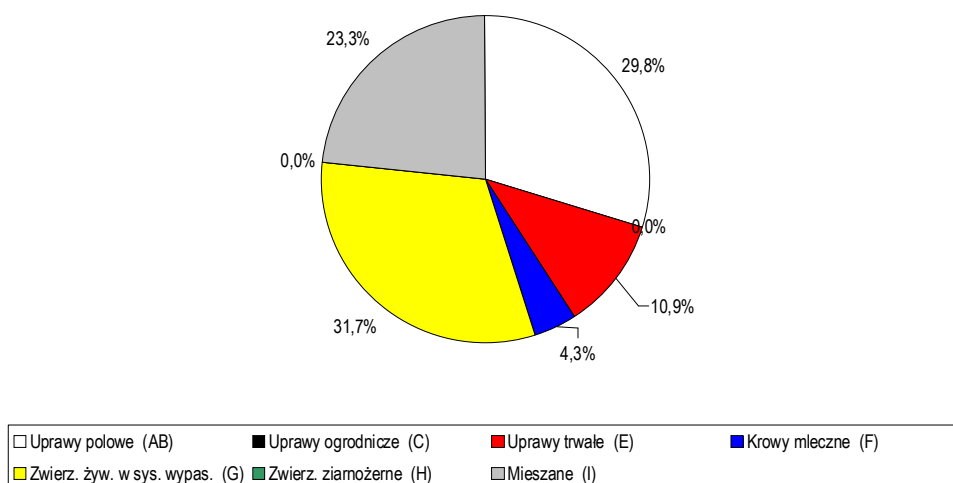
Największe nakłady pracy poniosły gospodarstwa z uprawami polowymi – angażowały 27,8% osób pełnozatrudnionych (AWU). W gospodarstwach typu mieszanego nakłady pracy ogółem były wyższe (32,8%). Trzeba zaznaczyć, że do tego typu należało najwięcej gospodarstw (84), ale obszar użytków rolnych przez nie zajmowanych był mniejszy niż w typie gospodarstw z uprawami polowymi o około 9%. Najmniej nakładów pracy poniosły gospodarstwa mleczne i z uprawami trwałymi, co wynikało w znacznym stopniu z małej liczebności gospodarstw (po 19 w obydwu typach) – patrz: Wykres 4.

Wykres 4 Nakłady pracy według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

W tworzeniu standardowej nadwyżki bezpośredniej wszystkich certyfikowanych gospodarstw ekologicznych znajdujących się w próbie Polskiego FADN w 2009 roku dominowały te z uprawami polowymi i specjalizujące się w chowie zwierząt w systemie wypasowym – po około 30%. Natomiast gospodarstwa najliczniej występujące w próbie, czyli z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, wytworzyły tylko 23,3% SGM. Najmniejszy udział w tworzeniu SGM miały gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka – tylko 4,3%. W porównaniu z mlecznymi dobrze wypadły gospodarstwa zajmujące się uprawami trwałymi, gdyż wypracowały ponad 2-krotnie wyższą wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej (patrz: Wykres 5).

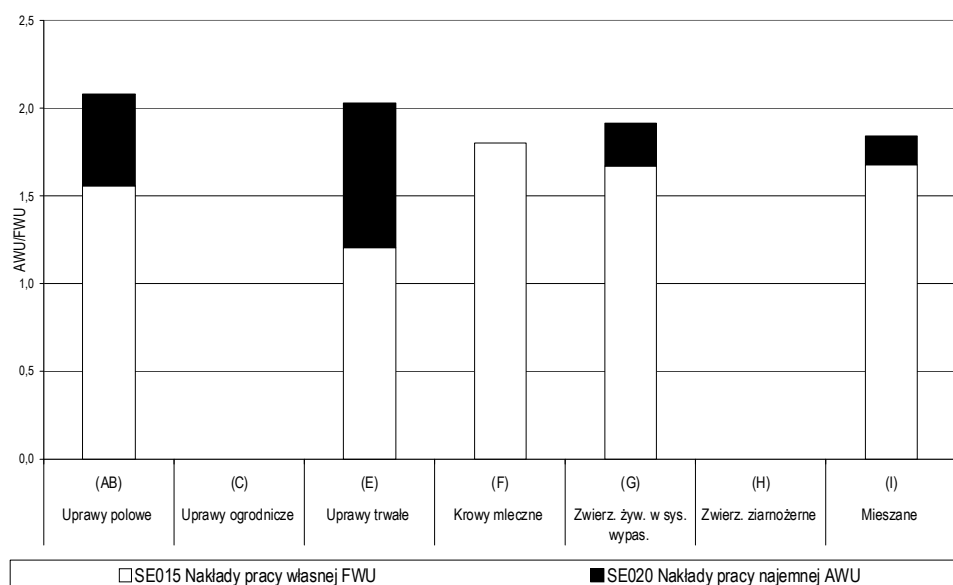
Wykres 5 Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

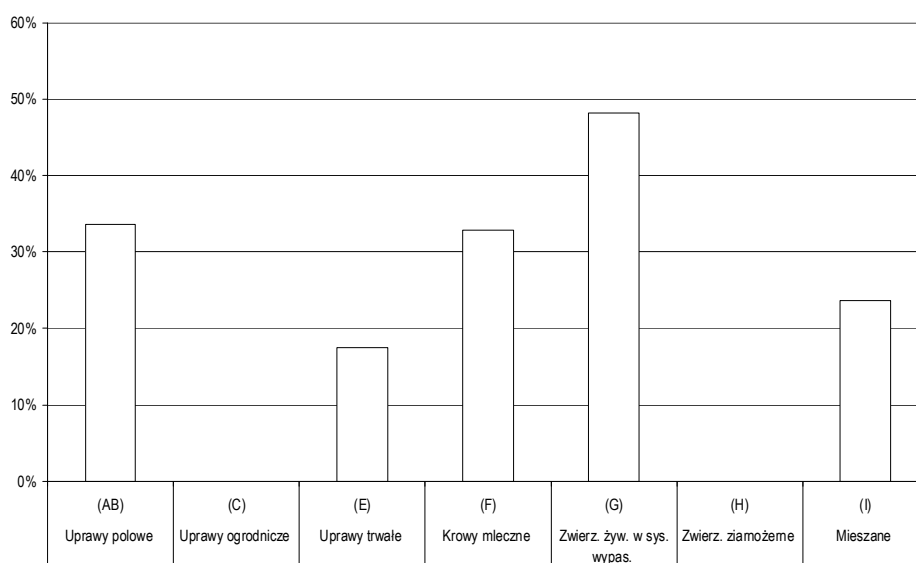
Łączne nakłady pracy w poszczególnych typach produkcji wahały się średnio w granicach 1,8 - 2,1 AWU. Największe nakłady pracy ponoszone były w gospodarstwach ekologicznych specjalizujących się w uprawach polowych i w uprawach trwałych. W zapotrzebowaniu na najemną siłę roboczą dominowały gospodarstwa sadownicze, co wynikało choćby ze spiętrzenia prac w okresie zbiorów. Nakłady pracy najemnej wynosiły tu 0,8 AWU (jednostki przeliczeniowej pracy) – patrz: Wykres 6. Tylko w gospodarstwach mlecznych opierano się wyłącznie na pracy własnej.

Wykres 6 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

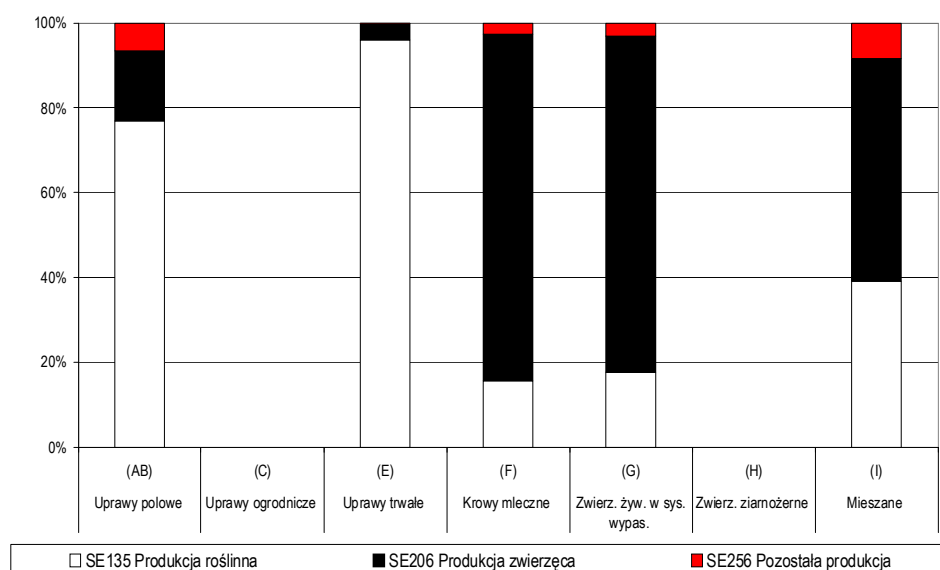
W analizowanych gospodarstwach ekologicznych zróżnicowany był udział ziemi dodzierżawionej w powierzchni użytków rolnych. Najwięcej, bo prawie połowę użytków rolnych, dodzierżawiali rolnicy specjalizujący się w chowie zwierząt systemem wypasowym. Nieco ponad 30% użytkowanej ziemi dodzierżawiali rolnicy w gospodarstwach mlecznych i zajmujących się uprawami polowymi. W gospodarstwach typu E produkcja była realizowana głównie na własnych użytkach rolnych, gdyż dodzierżawiano tylko około 18% ziemi. (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

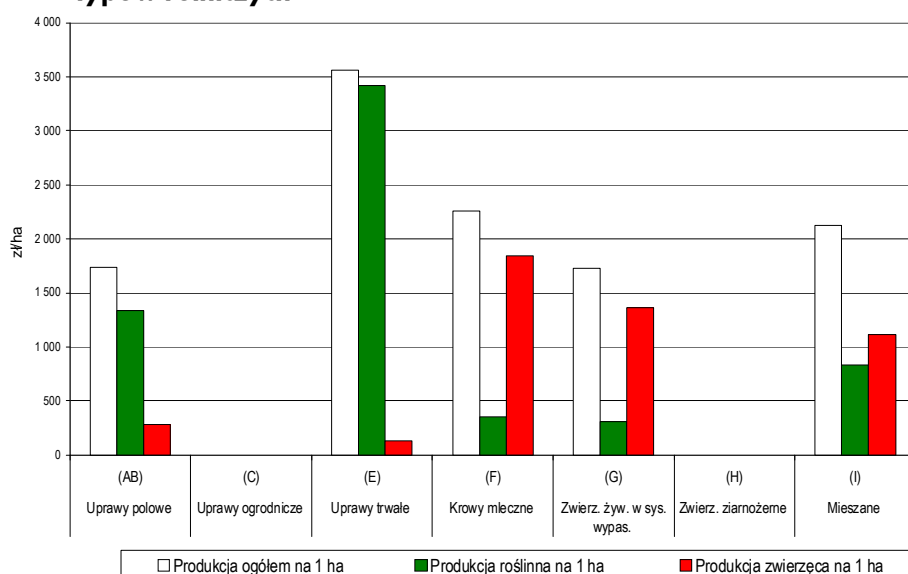
Udział produkcji roślinnej i zwierzęcej w tworzeniu produkcji ogółem był wynikiem specjalizacji gospodarstw ekologicznych. W gospodarstwach z uprawami trwałymi produkcja roślinna stanowiła 96% produkcji ogółem. W gospodarstwach z uprawami polowymi występowało również niewielkie pogłowie zwierząt, a zatem gros produkcji ogółem pochodziło z produkcji roślinnej (77%). Z kolei w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (mlecznych i prowadzących chów systemem wypasowym) udział produkcji roślinnej w tworzeniu produkcji ogółem był niewielki (16 i 18%), gdyż produkcja roślinna nakierowana była głównie na wytwarzanie pasz dla chowanych zwierząt. W przypadku gospodarstw typu F 82% wartości produkcji pochodziło z działu zwierzęcego, a w typie G 79%. W gospodarstwach o mieszanym profilu produkcyjnym również większą rangę miała produkcja zwierzęca (52% wartości produkcji ogółem), choć ten typ gospodarstw można traktować jako najbardziej zrównoważony rodzaj produkcji ekologicznej. Niewielkie znaczenie miała pozostała produkcja, a w typie uprawy trwałe jej nie realizowano. (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

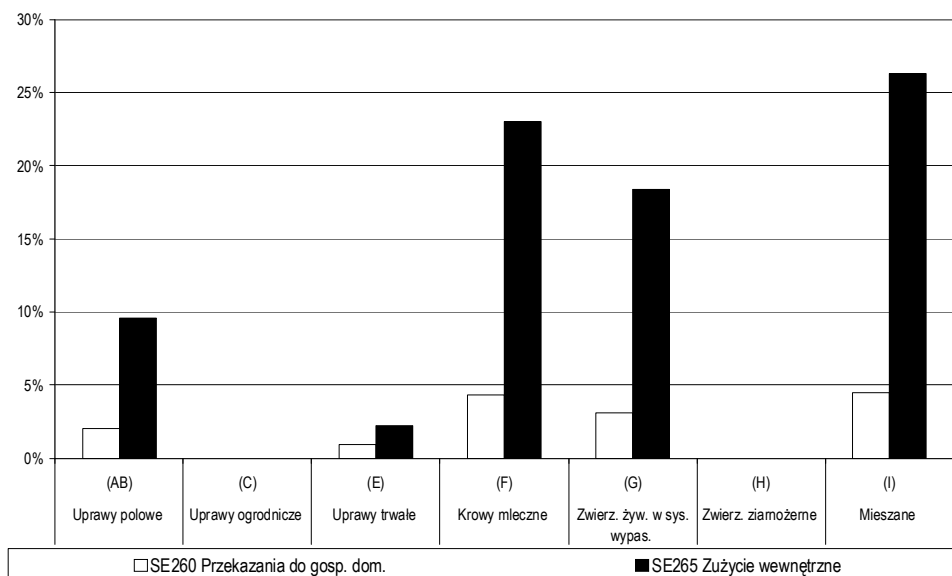
Wśród przedstawionych typów rolniczych najwyższą produktywnością ziemi ogółem wykazały się gospodarstwa z uprawami trwałymi – nieco ponad 3 500 zł/ha, jednocześnie osiągając najwyższą produktywność z upraw roślinnych. W gospodarstwach z uprawami polowymi produkcja ogółem była 2-krotnie niższa i wynosiła 1 737 zł/ha, a roślinna 1 455 zł/ha. Podobną produktywność ziemi jak w gospodarstwach polowych osiągnięto w 2009 roku w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt wypasowych. Na lepszej pozycji znalazły się gospodarstwa mleczne i mieszane, gdzie poziom produkcji ogółem na 1 ha przekroczył 2 000zł. (patrz: Wykres 9).

Wykres 9 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych**

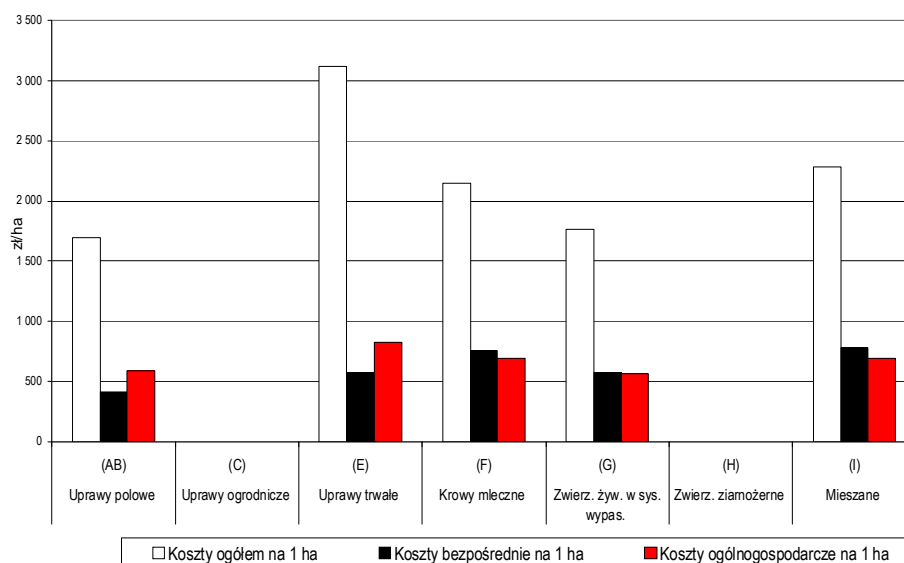
Część wytworzonych produktów roślinnych i zwierzęcych w gospodarstwie rolnym bywa przekazywana do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego (zużycie wewnętrzne) oraz na potrzeby rodziny. Metody ekologiczne produkcji wymagają zastosowania ekologicznego materiału do produkcji; dlatego w dużej mierze pochodzi on z własnego gospodarstwa, w postaci między innymi materiału nasiennego i pasz. W gospodarstwach z mieszaną produkcją, produkcją mleka czy zajmujących się chowem zwierząt systemem wypasowym zużycie wewnętrzne było największe i sięgało nawet 26% (gospodarstwa mieszane) wartości produkcji. Najmniejsze wykorzystanie produktów własnych było w gospodarstwach typu E, w których stanowiło tylko kilka procent wytworzonej wartości produkcji. Wynika to ze specyfiki produkcji tego typu rolniczego, wytwarzającego produkty nie nadające się do zastosowania w procesie produkcji. Także udział przekazanych produktów na potrzeby rodziny był najmniejszy w tym typie gospodarstw. Najwięcej – prawie 5% produkcji zużywano na potrzeby rodziny w gospodarstwach mieszanych i mlecznych. (patrz: Wykres 10).

Wykres 10 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

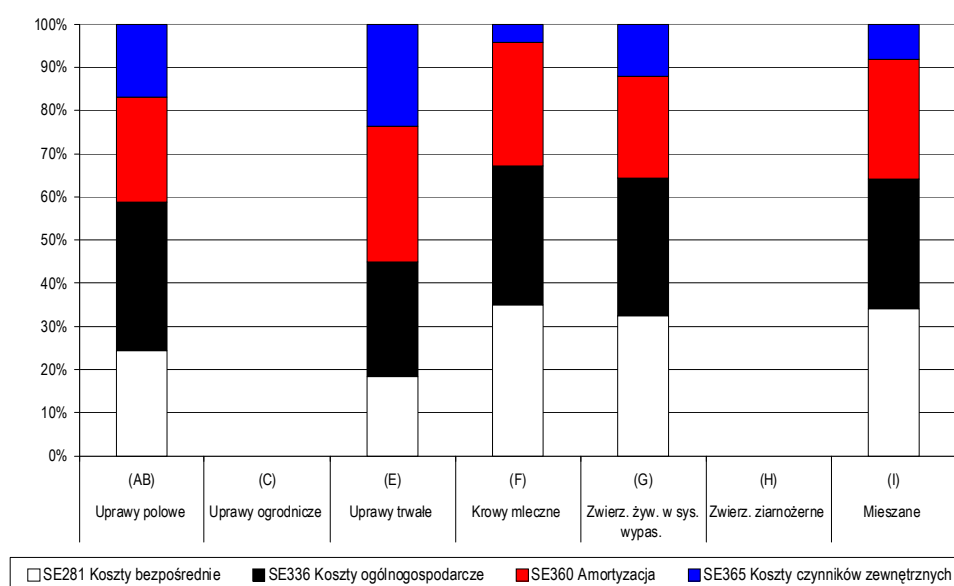
Zilustrowane na wykresie 11 dane wskazują, że we wszystkich typach gospodarstw za wyjątkiem gospodarstw z uprawami trwałymi zaistniały niekorzystne relacje kosztów produkcji do wartości produkcji (Wykres 9). W gospodarstwach z produkcją mieszaną i chowem wypasowym zwierząt poniesione średnie koszty produkcji przewyższyły wytworzoną produkcję. Zła sytuacja była również w gospodarstwach z uprawami polowymi, w których wartość produkcji i koszty były niemal na tym samym poziomie. Również w gospodarstwach specjalizujących się w krowach mlecznych wartość produkcji przekroczyła tylko o 100 zł poniesione koszty na 1 ha użytków rolnych. Najwyższe koszty ogółem na 1 ha użytków rolnych – średnio granicach 3 200 zł – poniesiono w gospodarstwach z uprawami trwałymi, a najniższe w zajmujących się uprawami polowymi – niespełna 1 700zł/ha. We wszystkich typach produkcji utrzymywały się dość niskie koszty bezpośrednie. Maksymalnie wynosiły 775 zł/ha w gospodarstwach z produkcją mieszaną i zaledwie 410 zł/ha w produkcji upraw polowych. W gospodarstwach polowych i z uprawami trwałymi wyższe od kosztów bezpośrednich były koszty ogólnogospodarcze. (patrz: Wykres 11).

Wykres 11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

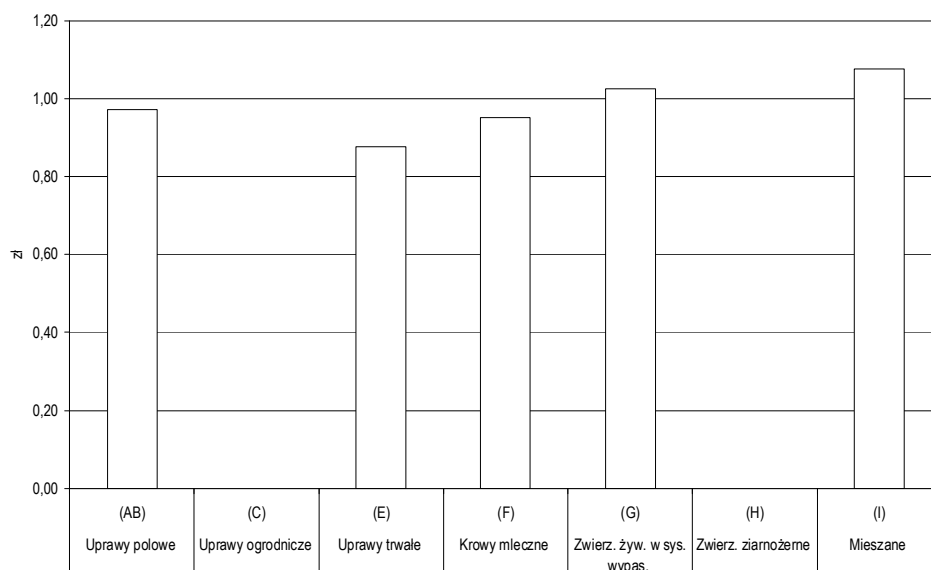

Z analizy struktury kosztów ogółem wynika, że w gospodarstwach typu F, G oraz I, najwyższy był udział kosztów bezpośrednich, stanowiących głównie koszty pasz dla zwierząt. Najmniej (niepełna 20%) stanowiły koszty bezpośrednie w uprawach trwałych. Natomiast w tym typie poniesiono najwyższe koszty czynników zewnętrznych, co przełożyło się na najwyższy ich udział w kosztach ogółem wśród analizowanych typów. Spowodowane było to przede wszystkim potrzebą zatrudnienia pracowników w okresie spiętrzenia prac. Gospodarstwa prowadzące uprawy typu E są zazwyczaj zasobniejsze w środki trwałe; a naliczone kwoty amortyzacji w celu odtworzenia majątku trwałego bywają wysokie w porównaniu z gospodarstwami niektórych typów rolniczych. Wśród prezentowanych typów gospodarstw ekologicznych właśnie w uprawach trwałych amortyzacja miała najwyższy udział w kosztach ogółem. W czterech pozostałych typach rolniczych uwagę zwraca wysoki udział kosztów ogólnogospodarczych, zwłaszcza w uprawach polowych. Jest to spowodowane zapewne większym zużyciem paliw, energii podczas zabiegów mechanicznych w polu i ośrodka gospodarstwa. (patrz: Wykres 12).

Wykres 12 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**

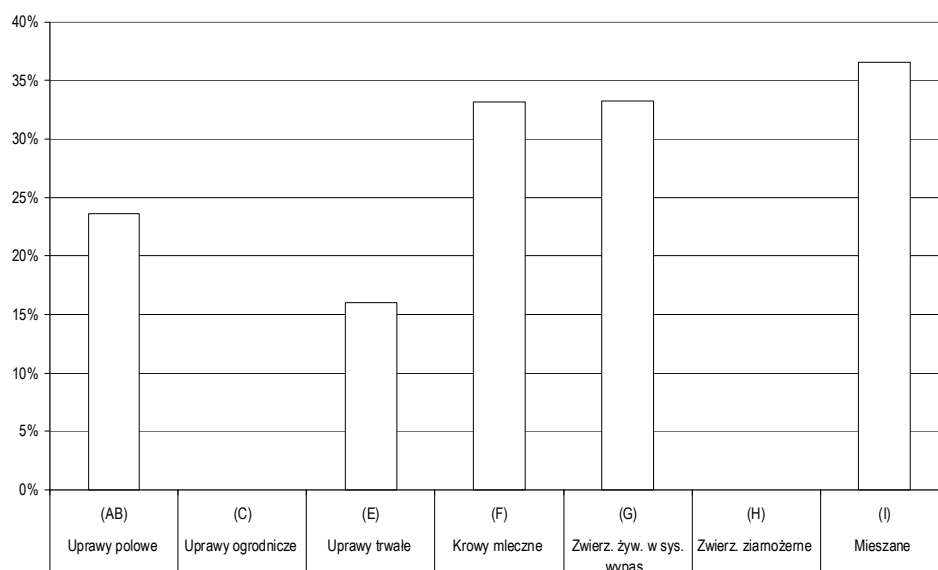
Według wyników rachunkowości w 2009 roku nastąpił dalszy wzrost kosztocłonności produkcji ekologicznej. W gospodarstwach z mieszaną produkcją i zwierzętami chowanymi systemem wypasowym, koszty ogółem przekroczyły wartość produkcji. W trudnej sytuacji znalazły się też gospodarstwa z uprawami polowymi i mleczne, w których koszt wytworzenia prawie się zrównał z wartością 1 zł produkcji. Jedynie w gospodarstwach z uprawami trwałymi koszty były wyraźnie niższe; koszt 1 zł produkcji wyniósł 0,88 zł. (patrz: Wykres 13).

Wykres 13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji według typów rolniczych

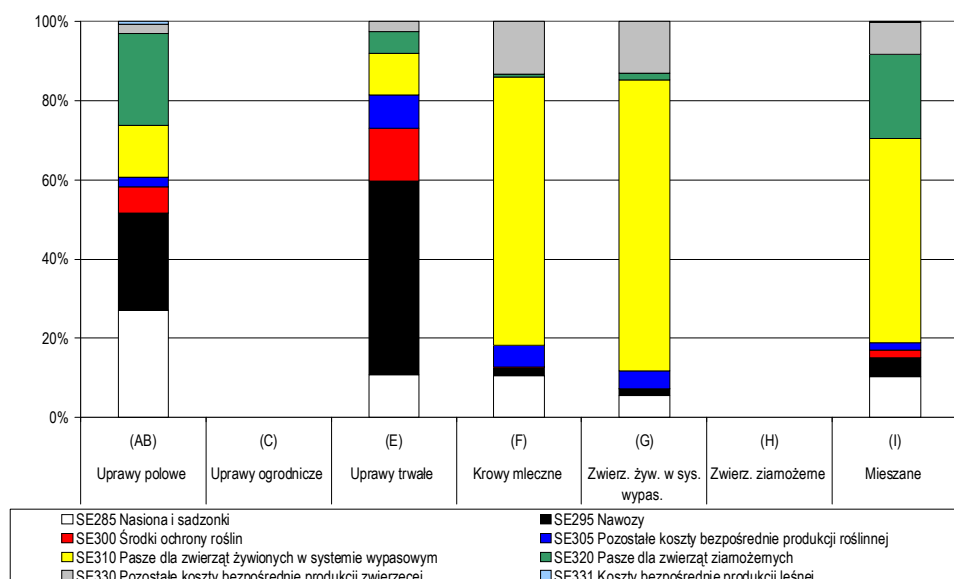
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach ekologicznych poszczególnych typów rolniczych wahały się w wartości produkcji od około 15% w obiektach prowadzących uprawy trwałe do około 35% w zajmujących się mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. – Wykres 14.

Struktura kosztów bezpośrednich była zróżnicowana w poszczególnych typach ze względu na różnorodność produkcji. Koszt materiału siewnego był najwyższy w uprawach polowych, gdzie porównywalny udział miały nawozy. Rekordowe koszty nawożenia (około 50%) na tle wszystkich typów rolniczych poniesiono w gospodarstwach z uprawami trwałymi. Tylko w uprawach trwałych i polowych znaczniejszy udział miały środki ochrony roślin. W typach zwierząt żywionych głównie paszami objętościowymi (F oraz G) koszty bezpośrednie produkcji w granicach 70 - 80% stanowiły pasze. Również w gospodarstwach z produkcją mieszaną (typ I) koszt pasz dla zwierząt żywionych systemem wypasowym stanowił większość kosztów bezpośrednich. Można wnioskować, że w tych trzech typach produkcji (F, G, I) rolnicy realizowali działalność operacyjną głównie w oparciu o warunki naturalne, ograniczając lub eliminując stosowanie środków plonotwórczych (nawozów, środków ochrony roślin). Podsumowując można stwierdzić, że we wszystkich typach produkcji utrzymuje się niski udział podstawowych kosztów środków plonotwórczych (nawozy, środki ochrony) w strukturze kosztów lub jest ich brak. – Wykres 15.

Wykres 14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

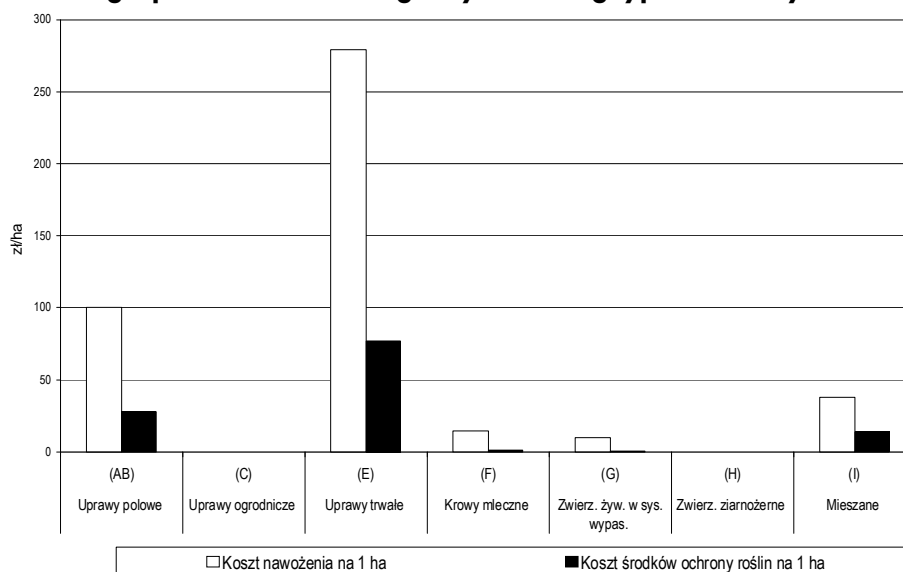

Wykres 15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

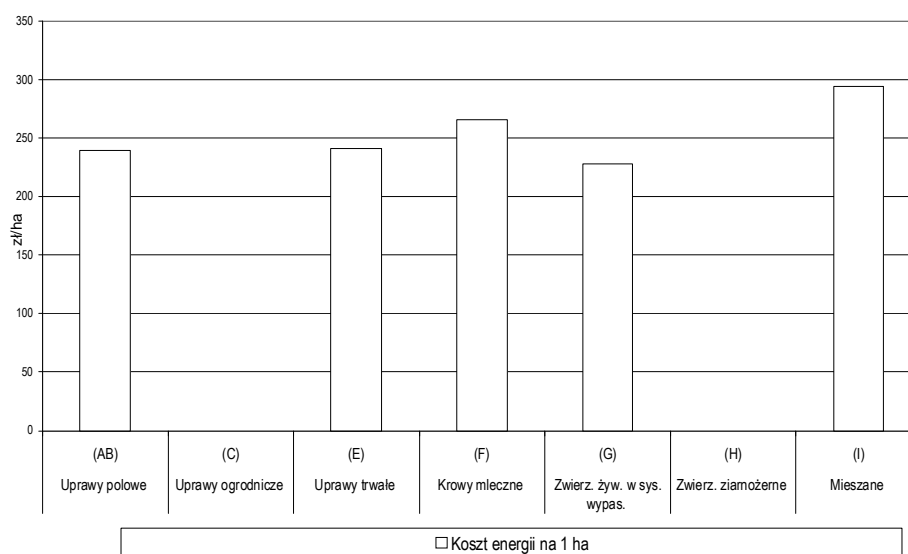

Struktura kosztów bezpośrednich jest zróżnicowana w zależności od kierunku produkcji. Charakterystyczne jest niskie zużycie nawozów i środków ochrony w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej (typ F, G, I), a co za tym idzie ponoszone są bardzo niskie koszty na 1 ha (Wykres 16). Najwyższe koszty nawożenia poniesiono w gospodarstwach z uprawami trwałymi (280 zł/ha – Wykres 16) i stanowiły one najwięcej w strukturze kosztów bezpośrednich spośród wszystkich typów rolniczych (Wykres 15). Odnosnie nawozów należy pamiętać, że w metodyce FADN w kosztach nawożenia nie uwzględnia się zużycia własnych nawozów, które przecież w gospodarstwach ekologicznych są podstawą nawożenia. Środki ochrony roślin stosowano w znikomych ilościach. Nawet w gospodarstwach z uprawami trwałymi, o szczególnie dużym zagrożeniu czynnikami chorobotwórczymi, kwota wydatkowana na ten cel wynosiła średnio tylko około 80 zł/ha.

Wykres 16 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

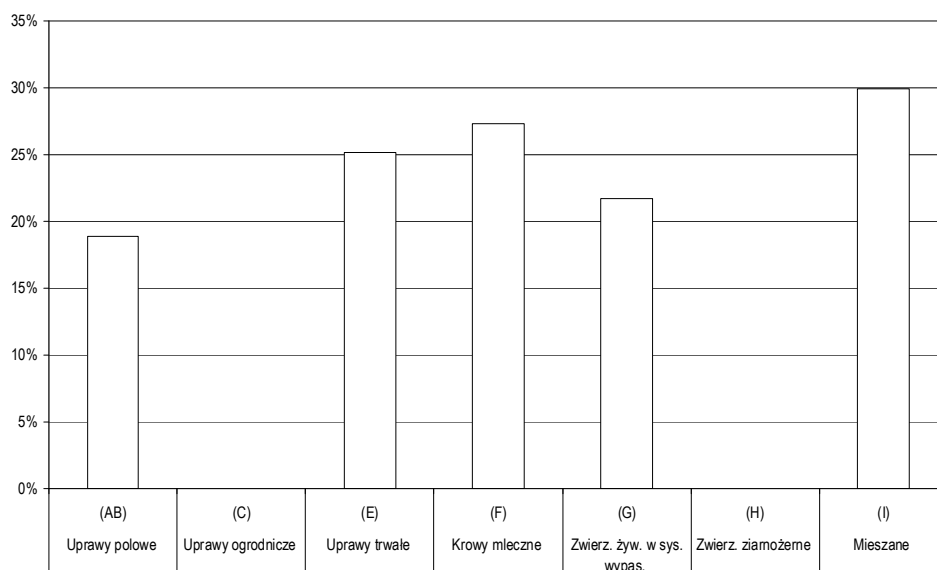
Wykres 17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

Wykres 17 ilustruje koszt energii poniesiony na jednostkę powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych. Pojęcie energii obejmuje w tym wypadku energię elektryczną i paliwa. Koszty te najwięcej – prawie 300 zł na 1 ha – wynosiły w gospodarstwach z produkcją mieszaną.

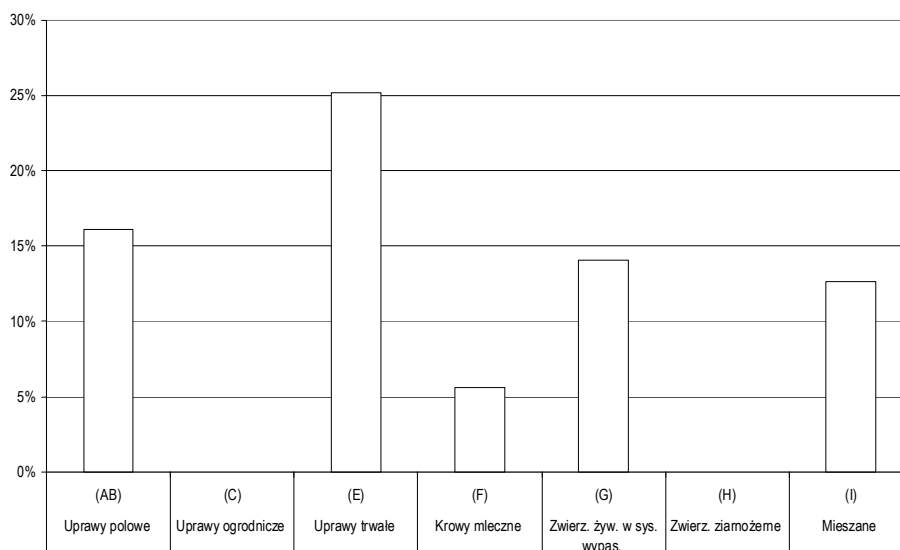
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wahał się w granicach 18 - 30%. Na najniższym poziomie ukształtował się w typie uprawy polowe, a na najwyższym w typie z produkcją mieszaną (patrz: Wykres 18).

Wykres 18 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**

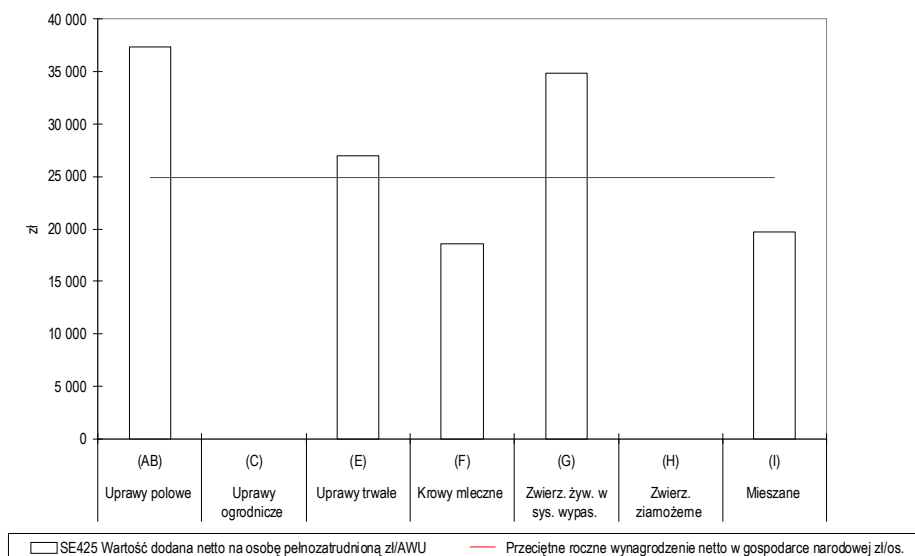
Kosztami czynników zewnętrznych (pracy, odsetek od kredytów i opłaty ziemi dodzierżawionej) najbardziej były obciążone gospodarstwa z uprawami trwałymi. Udział tych kosztów w wartości dodanej netto był też najwyższy na tle pozostałych typów rolniczych i wynosił 25%. W gospodarstwach z produkcją mleka koszt obcych czynników był najniższy, ale tu wykorzystano wyłącznie własne zasoby pracy i płacono najniższe odsetki od zobowiązań (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

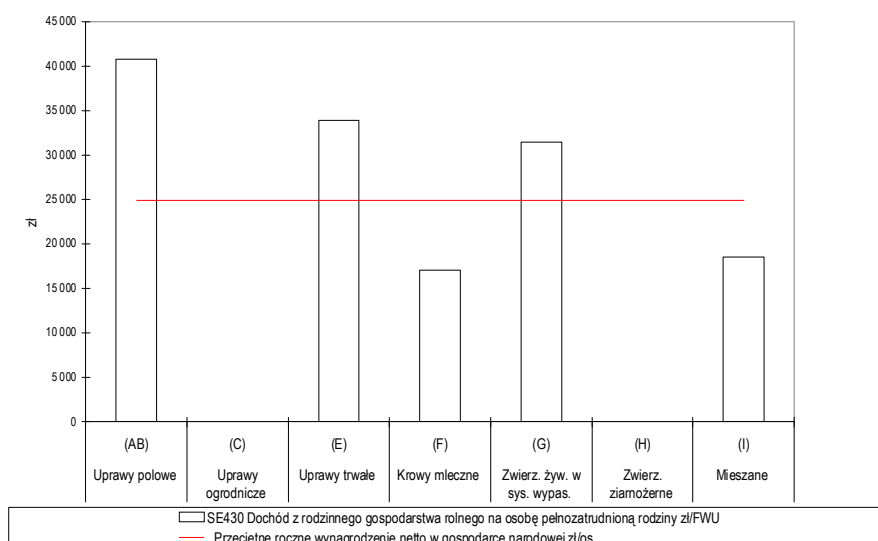
Wykres 20 przedstawia wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną ogółem według typów rolniczych. W przypadku gospodarstw z produkcją mieszaną oraz krowy mleczne wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ukształtowała się w 2009 roku poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, czyli poniżej kwoty 24 880 zł. Znacznie powyżej tej kwoty ukształtowała się wartość dodana netto w gospodarstwach z uprawami polowymi i z chowem zwierząt w systemie wypasowym.

Wykres 20 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

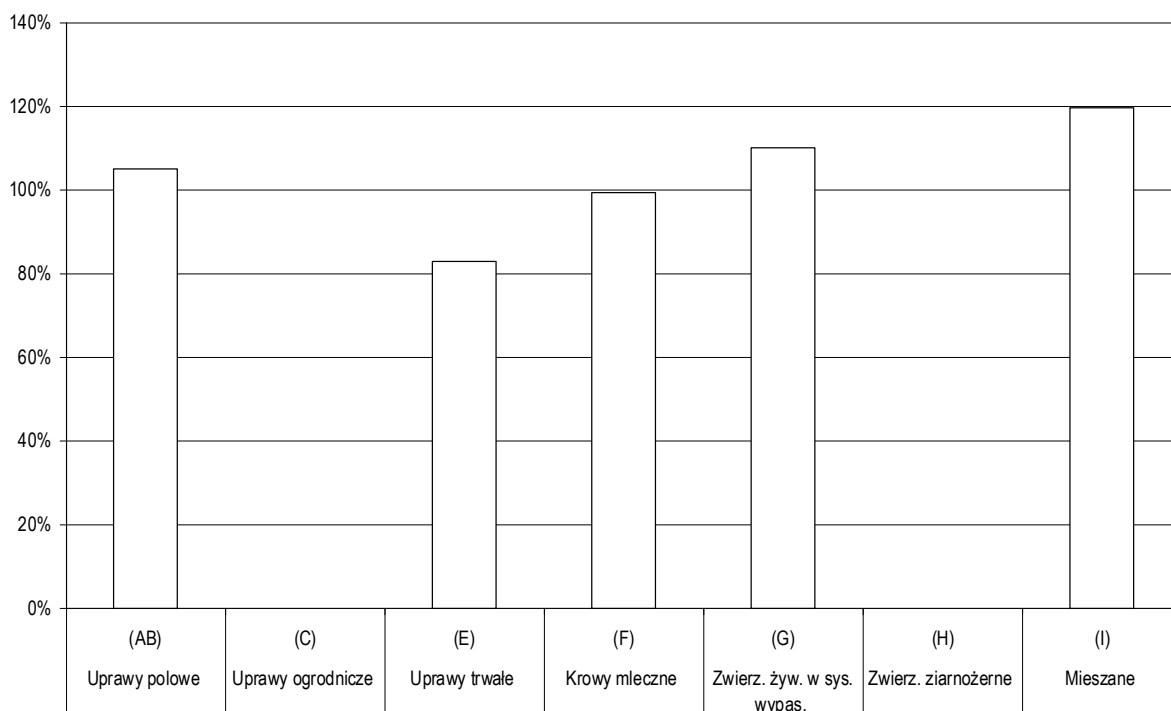
Wykres 21 wskazuje, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najwyższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (40 723 zł). Również dużo powyżej progu wyznaczonego średnim dochodem netto w gospodarce narodowej DzRGR ukształtował się w gospodarstwach z uprawami trwałymi oraz prowadzącymi chów zwierząt systemem wypasowym. Natomiast w gospodarstwach z krowami mlecznymi i produkcją mieszaną dochód na osobę w rodzinie rolnika był o około 7–8 tys. zł niższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wykres 21 **Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych**

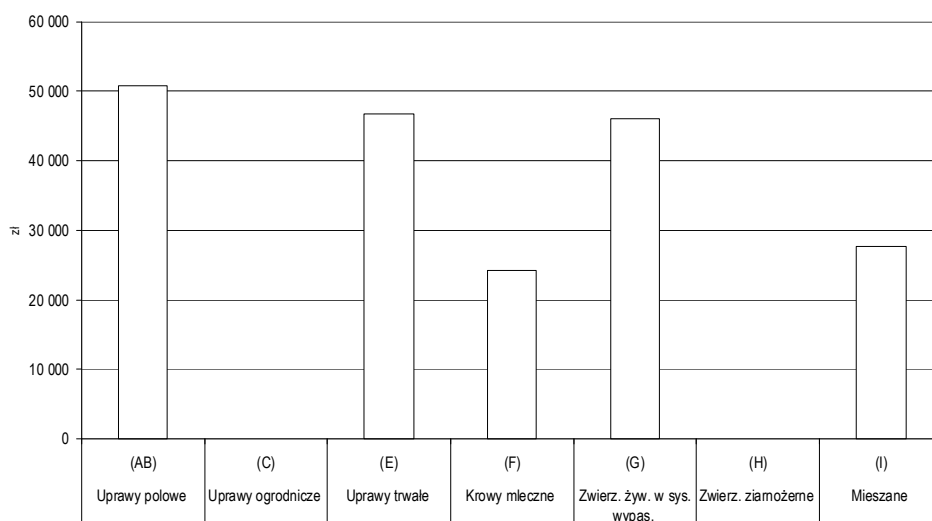
Wyniki rachunkowości wskazują na postępujące pogorszenie sytuacji produkcyjno-ekonomicznej ekologicznych gospodarstw uczestniczących w systemie rachunkowości Polski FADN. Za wyjątkiem typu uprawy trwałe poniesiono w działalności operacyjnej koszty na poziomie uzyskanej produkcji lub wyższe, co oznacza stratę (typ AB, G oraz I). Wyniki rachunkowości wskazują, że trwanie analizowanych gospodarstw w systemie ekologicznym staje się możliwe tylko dzięki systemowi dopłat do działalności operacyjnej. Dopłaty warunkowały osiągnięcie dochodu we wszystkich typach produkcji za wyjątkiem upraw trwałych. W gospodarstwach z uprawami polowymi, mieszanymi i zwierzętami w systemie wypasowym płatności te posłużyły również do sfinansowania części kosztów produkcji. (patrz: Wykres 22).

Wykres 22 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

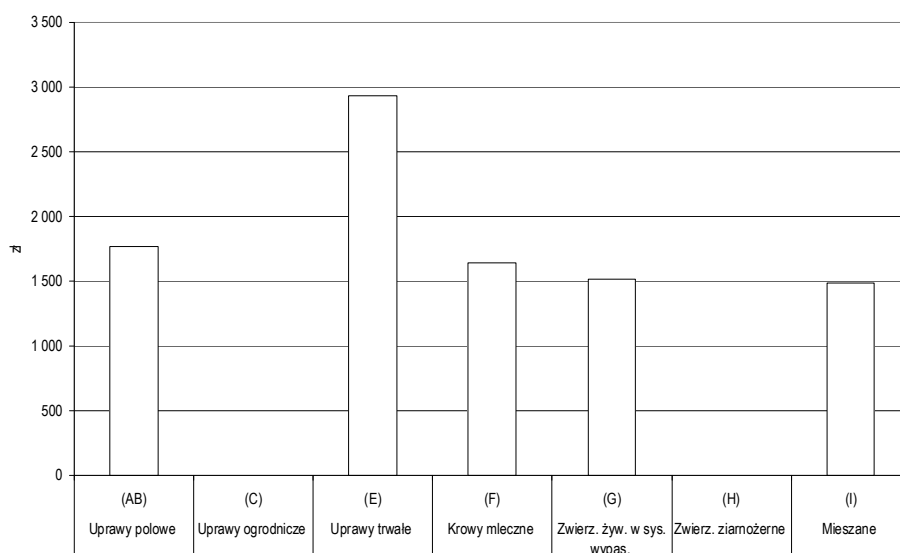
Wykres 23 wskazuje, że dochód pieniężny brutto mierzony przepływem pieniężnym na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najwyższy w typie AB i wynosił prawie 50 tys. zł. Następną pozycję zajęły z niemal takim samym wynikiem gospodarstwa typu E oraz G. Specjalizując się w chowie krów mlecznych i produkcji mieszanej rolnicy osiągnęli najniższe dochody brutto na osobę pełnozatrudnioną, czyli przepływy pieniężne były najniższe.

Wykres 23 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych

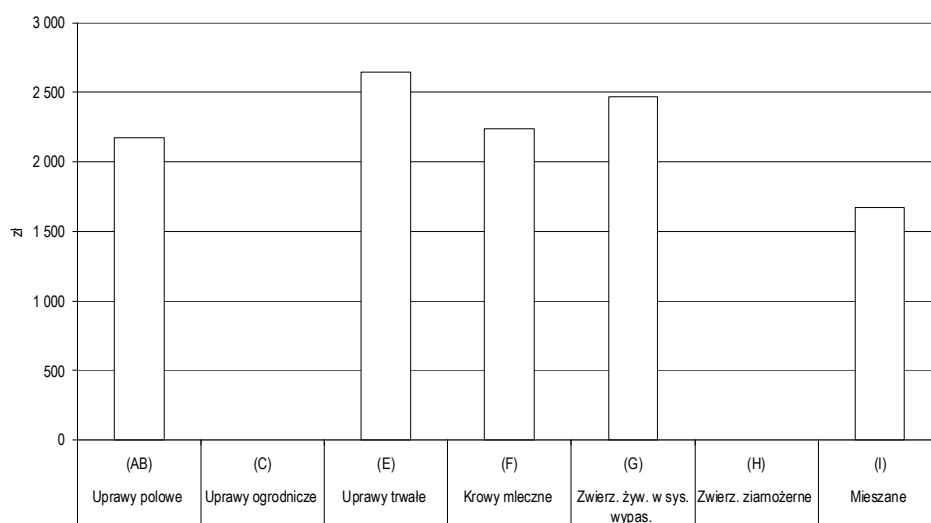

Analizując Wykres 24 obserwujemy, że wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych była najwyższa w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych. Wartość dodana netto służy opłacie zużytych w procesie produkcji czynników wytwórczych (obcych i własnych). Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) jest natomiast nadwyżką należną rolnikowi po opłaceniu kosztów czynszów dzierżawnych, odsetek, pracy obcej. Jak wskazuje Wykres 25 DzRGR, za wyjątkiem typu E, był znacznie wyższy niż wartość dodana netto. Jest to wynikiem poniesienia niższych kosztów obcych czynników zewnętrznych, znacznie większych obszarów dodzierżawionej ziemi i dość niskich czynszów dzierżawnych. Te czynniki spowodowały, że przeliczony dochód na własne zasoby ziemi był wyższy od wartości dodanej netto

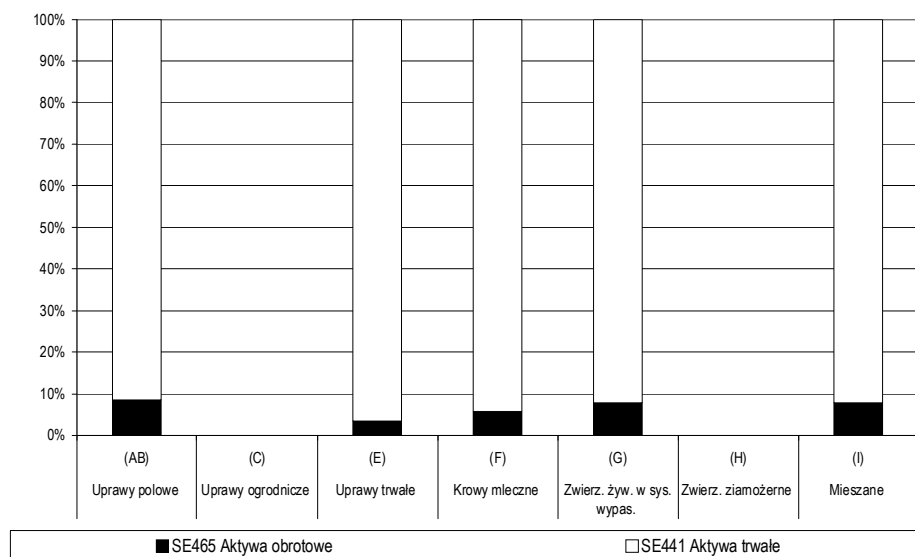
Wykres 24 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

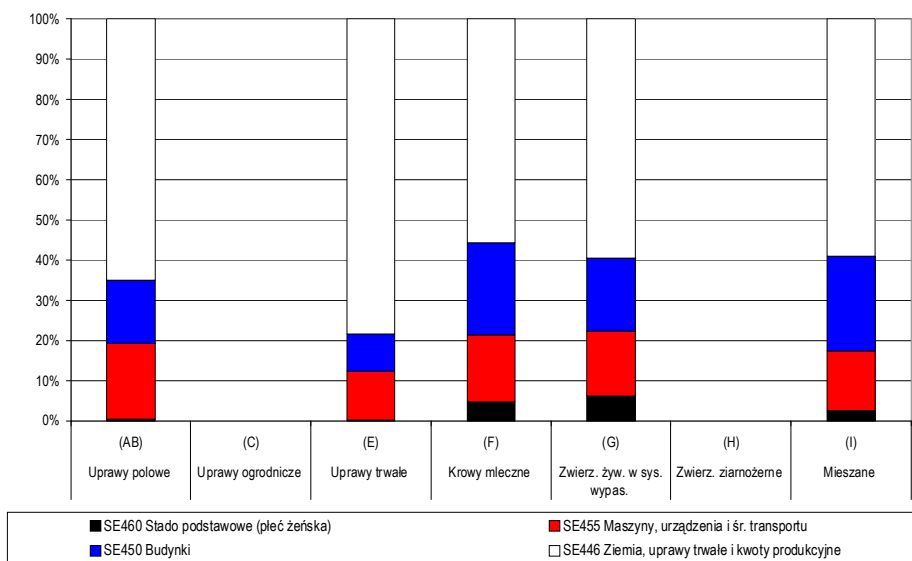

Wykres 26 **Struktura aktywów według typów rolniczych**

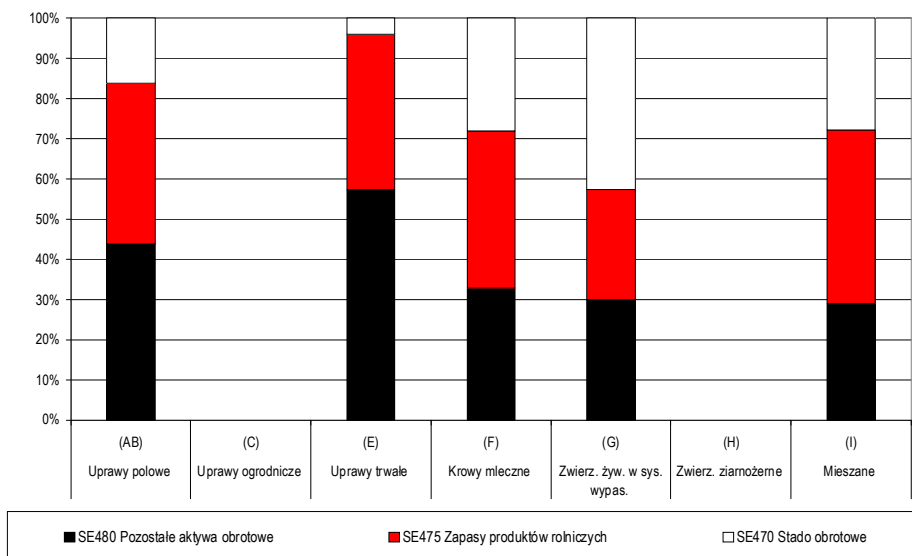
W strukturze aktywów gospodarstw ekologicznych dominują aktywa trwałe, których udział w poszczególnych typach produkcji wynosił ponad 90%. W uprawach trwałych zaledwie około 3,5% stanowiły aktywa obrotowe. – Wykres 26. Proporcje aktywów trwałych do obrotowych są dość zbliżone we wszystkich typach, co nie zawsze sprzyja wyznaczonemu kierunkowi produkcji. Na tak wysoki udział środków trwałych w 2009 roku (wyższy niż rok wcześniej) wpłynęła zmiana sposobu wyceny gruntów własnych. Do roku 2008 ziemię wyceniano w sposób normatywny, a w roku 2009 na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, jaką by zapłacił za zakup własnych gruntów. Na skutek takiej wyceny wartość ziemi w bilansie finansowym jest znacznie wyższa niż w latach poprzednich i jest zbliżona do wartości określonej na podstawie cen rynkowych. Zmiana sposobu wyceny ziemi spowodowała zmianę w strukturze aktywów trwałych. Największy udział we wszystkich typach produkcji miała ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (od około 60 do 80%). Budynki stanowiły największą część aktywów w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt (mieszanych, mlecznych, z systemem wypasowym); w aktywach trwałych tych gospodarstw kilkuprocentowy udział miały też zwierzęta stada podstawowego. Najmniejszy udział budynków w gospodarstwach z uprawami trwałymi może świadczyć, że uprawiano tam głównie owoce jagodowe i radzono sobie z przechowywaniem produktów bez budynków specjalistycznych. W tych gospodarstwach ekologicznych był również najmniejszy udział maszyn i urządzeń w aktywach trwałych, co prawdopodobnie ogranicza zabiegi agrotechniczne w polu. (patrz Wykres 27).

Wykres 27 **Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych**

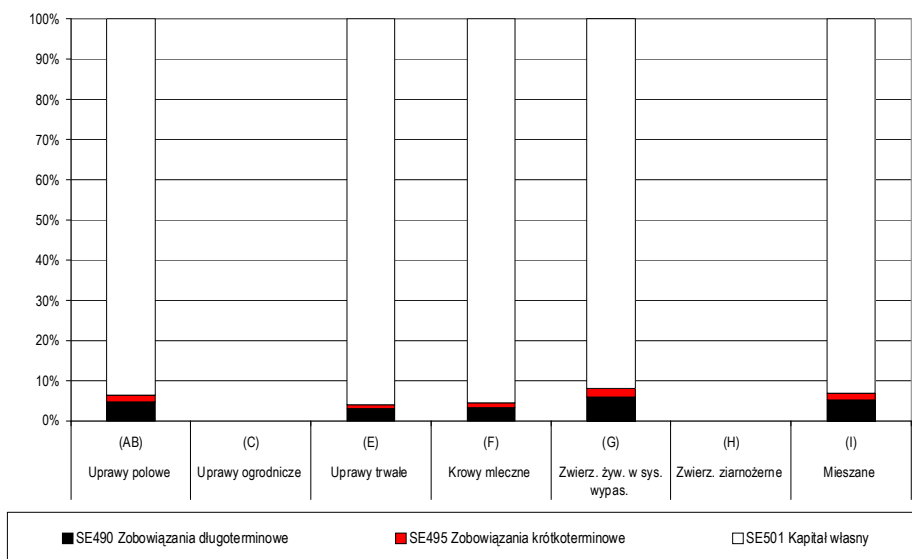

W strukturze aktywów obrotowych gospodarstw ekologicznych występuje duże zróżnicowanie ze względu na kierunek produkcji. Występowanie zwierząt skutkuje znacznym udziałem stada obrotowego, (typ G, I oraz F). Zapasy produktów rolniczych stanowią po około 40% we wszystkich typach za wyjątkiem gospodarstw zaliczonych do typu G, gdzie odbywa się głównie chów bydła mięsnego. W gospodarstwach z uprawami trwałymi i polowymi jest najwyższy udział pozostałych aktywów obrotowych. W tej pozycji ujęte są m.in. należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym. Prawdopodobnie rolnicy w tych gospodarstwach posiadali największe kwoty należności za sprzedane produkty. (patrz: Wykres 28).

Wykres 28 **Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych**

Wykres 29 **Struktura pasywów według typów rolniczych**

Struktura finansowania majątku była zbliżona we wszystkich typach produkcji. Gospodarstwa ekologiczne funkcjonowały wciąż głównie w oparciu o kapitał własny, który we wszystkich typach produkcji przekroczył 90% wartości pasywów. Rolnicy byli bardzo ostrożni w pozyskiwaniu pieniędzy ze źródeł zewnętrznych i prawdopodobnie z dystansem podchodzą do możliwości rozwojowych. (patrz: Wykres 29).

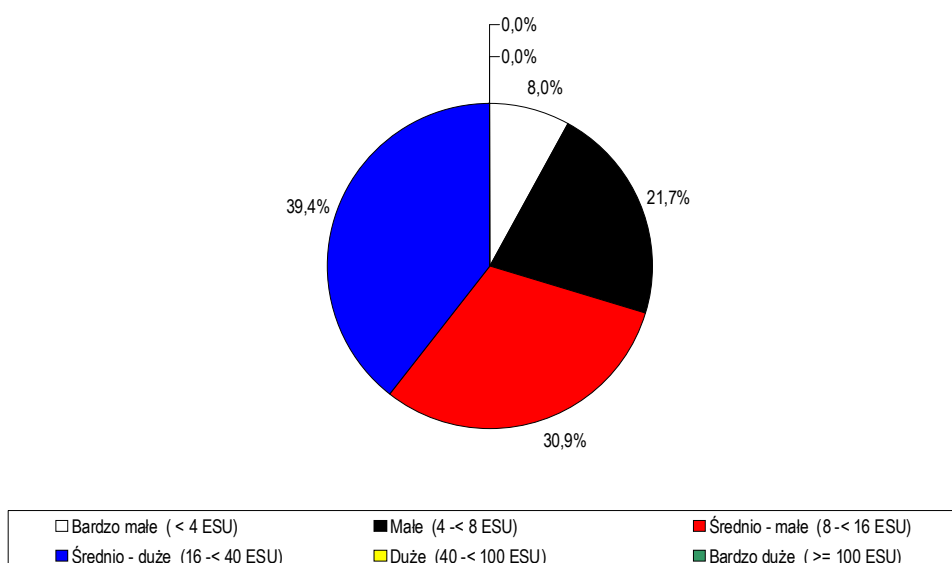
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Certyfikowane gospodarstwa ekologiczne prowadzące rachunkowość w Polskim FADN posiadały w większości potencjał ekonomiczny nie przekraczający 40 ESU i zostały zaliczone do czterech klas wielkości ekonomicznej. Spośród 253 gospodarstw w próbie tylko 12 posiadało rozmiar ekonomiczny większy od 40 ESU i lokowało się w dwóch klasach (duże - 11 i bardzo duże - 1 gospodarstwo). Ich liczebność w grupie nie pozwoliła na publikowanie wyników i w dalszej części zamieszczono je tylko dla gospodarstw czterech klas wielkości ekonomicznej.

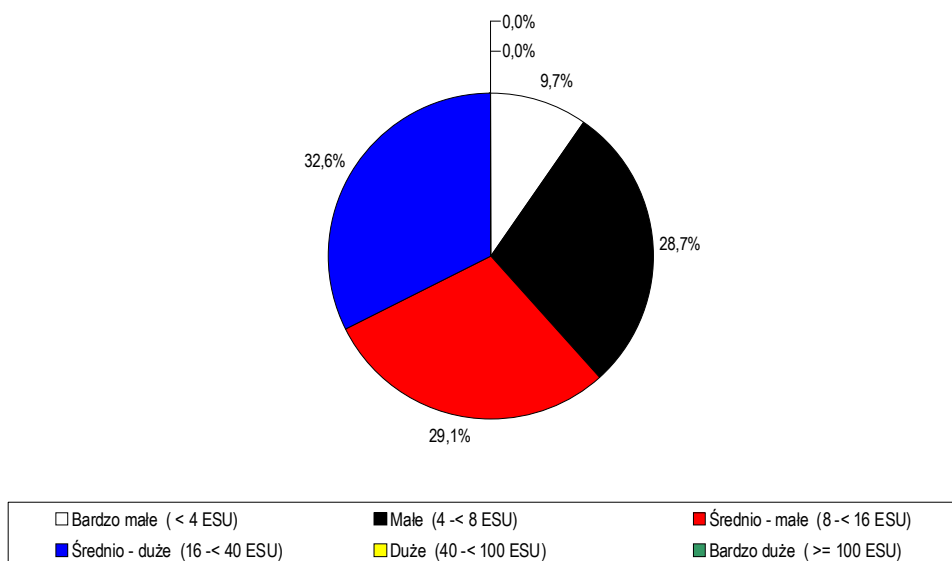
Analiza rozkładu użytków rolnych (UR) w gospodarstwach obejmujących cztery grupy wskazuje, że najwięcej ziemi było w posiadaniu obiektów silniejszych ekonomicznie, o wielkości ekonomicznej od 16 do 40 ESU (39,4%). Obszar 30,9% UR był w dyspozycji gospodarstw o średnio-małej wielkości ekonomicznej (8-16 ESU), a gospodarstwa poniżej 8 ESU posiadały 29,7% zasobów ziemi. (patrz: Wykres 30).

Wykres 30 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

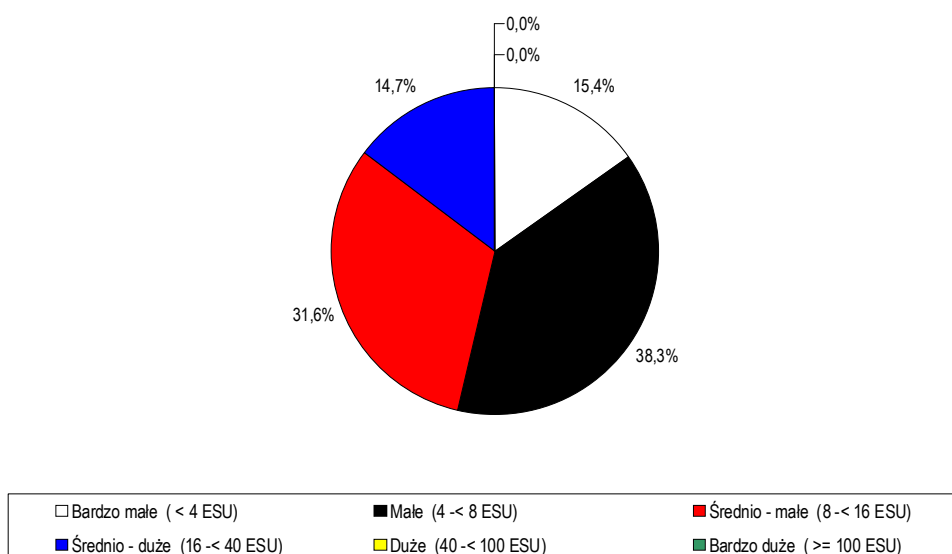
Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje, że ich koncentracja wystąpiła w grupie gospodarstw średnio-małych i małych. Wynika to z trudności w chowie zwierząt metodami ekologicznymi na dużą skalę, a w małych gospodarstwach często przeznaczone są one na cele samozaopatrzeniowe. (patrz: Wykres 31).

Wykres 31 Pogłowie zwierząt według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

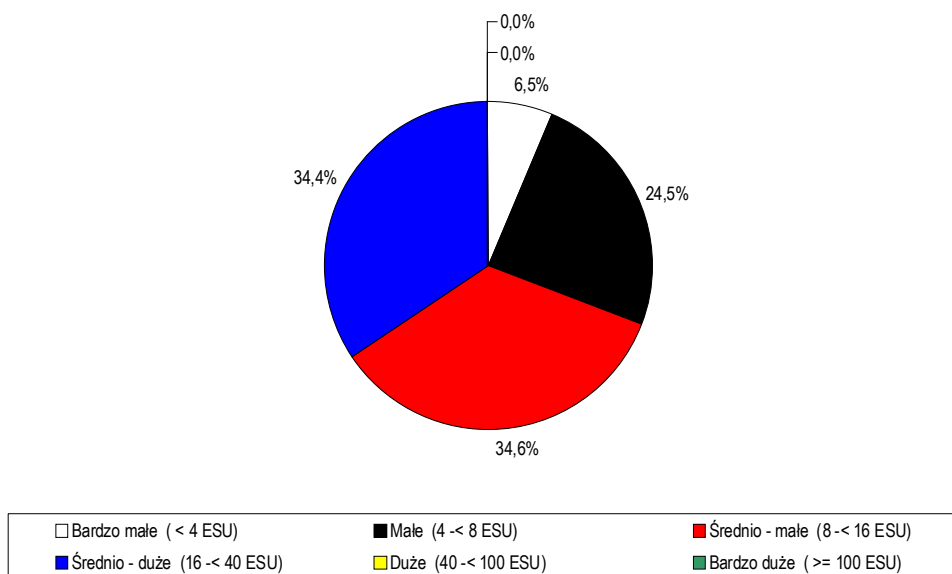
W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU wiodącą rolę w 2009 roku odgrywały gospodarstwa małe (od 4 do 8 ESU), które angażowały prawie 38,3% ogółu zasobów siły roboczej. Drugą grupą pod względem zasobu nakładów pracy były gospodarstwa średnio-małe (31,6% AWU). W gospodarstwach bardzo małych nakłady pracy były niemal identyczne jak w gospodarstwach średnio-dużych, posiadających 5-krotnie wyższe zasoby ziemi. (patrz: Wykres 32). Oznacza to na ogół niską wydajność pracy w gospodarstwach poniżej 4 ESU, ale także duży potencjał siły roboczej do wykorzystania na rynku pracy.

Wykres 32 Nakłady pracy według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

W 2009 roku 69% standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) wytworzyły w takich samych proporcjach gospodarstwa średnio-małe i średnio-duże. Zatem pozostałe gospodarstwa – o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU – wytworzyły tylko około 30% SGM. (patrz: Wykres 33).

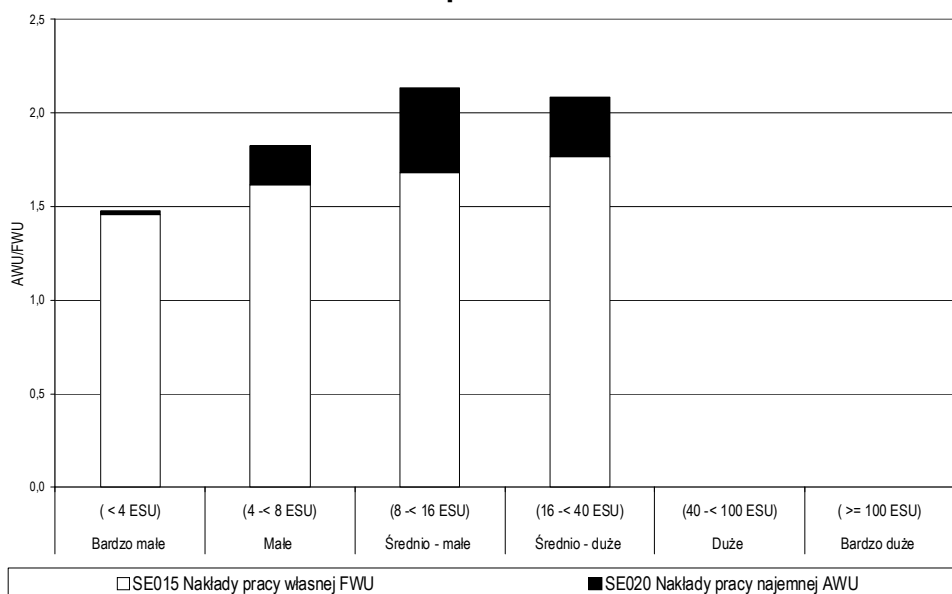
Wykres 33 **Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej według klas wielkości ekonomicznej**

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

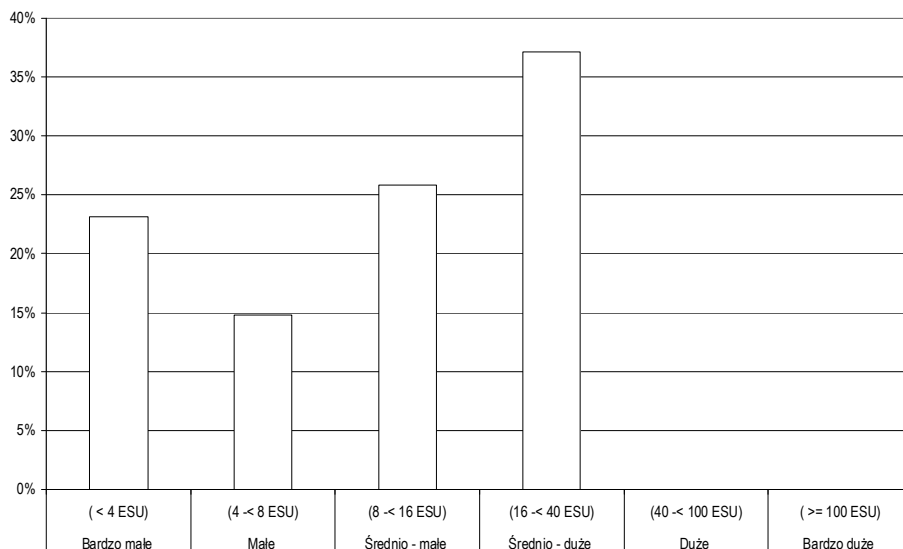
Poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa w najniższych trzech klasach. W gospodarstwach powyżej progu 16 ESU nastąpił spadek nakładów pracy ogółem i pracy donajętej. Najem siły roboczej był niewielki i dotyczył głównie gospodarstw średnio-małych. Zatem gospodarstwa ekologiczne bazowały w większości na zasobach własnej siły roboczej. (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

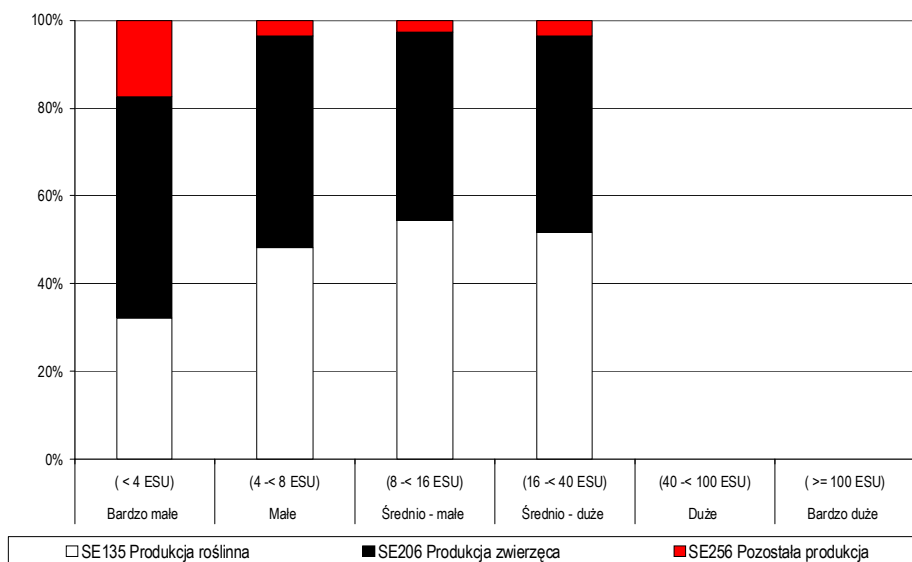
W strukturze własnościowej użytków rolnych w analizowanych grupach gospodarstw ekologicznych istniały istotne różnice. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa zwiększał się udział ziemi dodzierżawionej (Wykres 35). Zgodnie z tą tendencją najwięcej gruntów dzierżawiły gospodarstwa średnio-duże, ale nie przekroczyło to 40% ogółu użytków rolnych. Najmniej ziemi dodzierżawiły gospodarstwa małe (15%).

Wykres 35 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

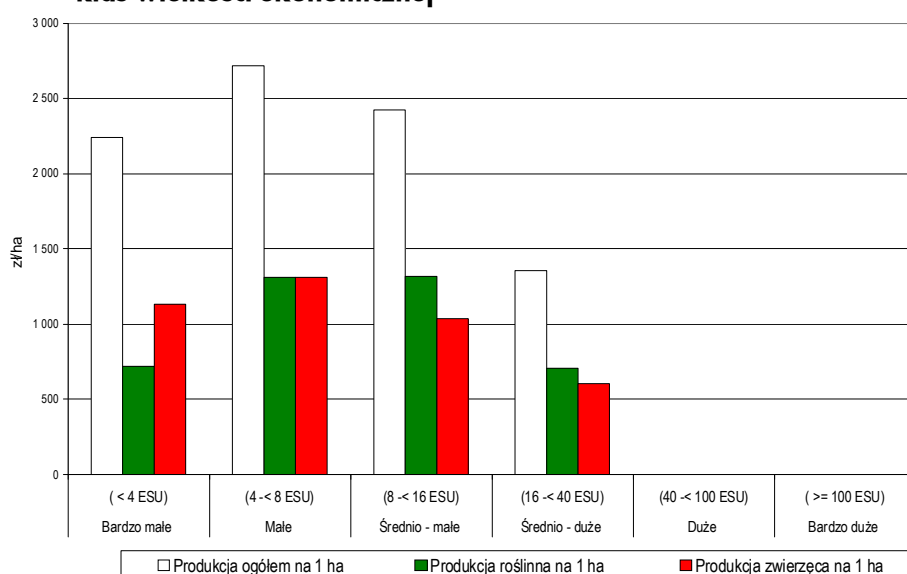

Udział poszczególnych działalności w strukturze produkcji był najbardziej zróżnicowany w gospodarstwach najniższych ekonomicznie, czyli poniżej 4 ESU. Duże znaczenie dla tych gospodarstw miała produkcja pozostała (około 18% produkcji ogółem), podczas gdy w innych grupach była na poziomie 2-4%. W gospodarstwach najniższych (do 8 ESU) największy udział miała produkcja zwierzęca (około 50%), która zmniejszała się na korzyść produkcji roślinnej w pozostałych grupach wielkości ekonomicznej. (patrz: Wykres 36).

Wykres 36 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

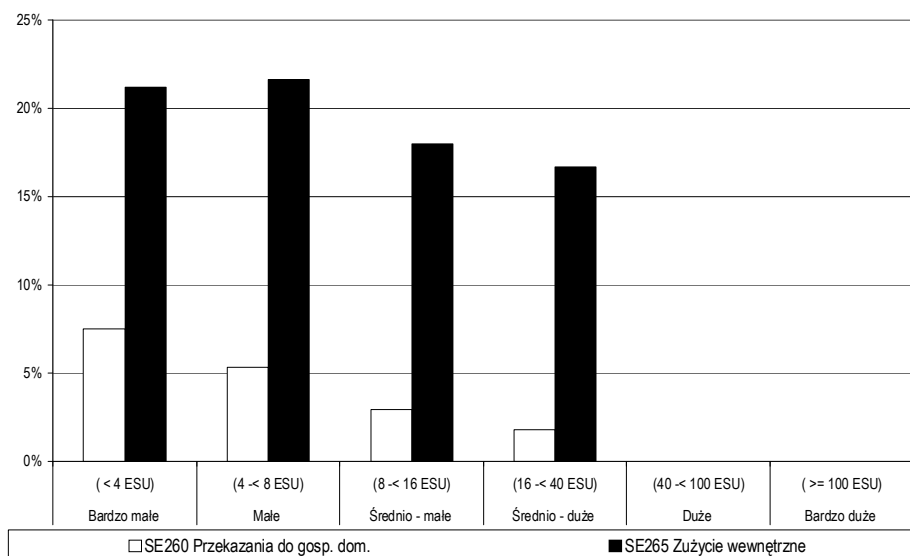
Wykres 37 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

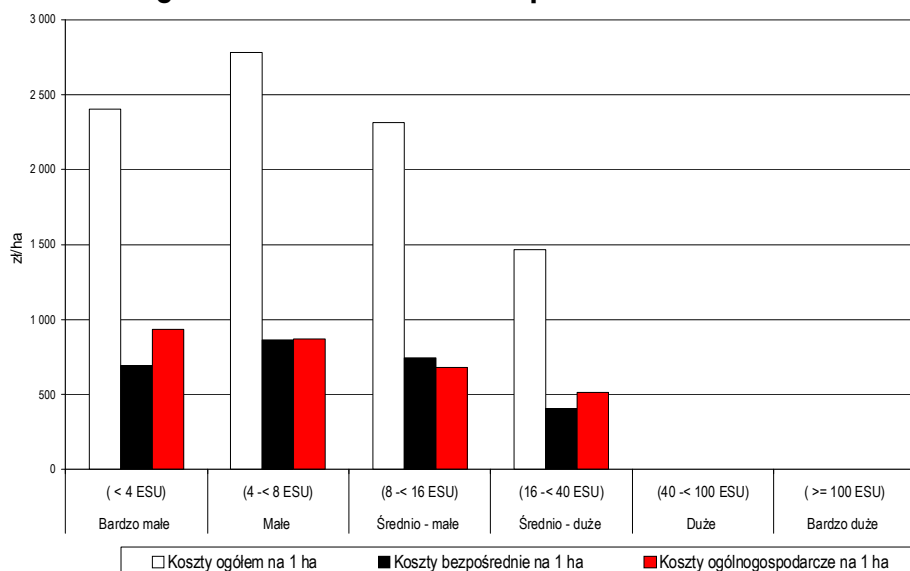
Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw ekologicznych następował spadek wartości wytworzonej produkcji na 1 ha użytków rolnych (Wykres 37). Gospodarstwa ekologiczne prowadzą na ogół produkcję ekstensywną, co wynika z zakazów stosowania syntetycznych środków produkcji. Dlatego gospodarstwa słabsze ekonomicznie, najczęściej o małych zasobach ziemi, ale prowadzących działalność operacyjną w oparciu o własne zasoby pracy (Wykres 34) skuteczniej radzą sobie z zabiegami pielęgnacyjnymi, a ponadto zajmują się często produkcją gatunków wysokodochodowych, jak na przykład warzyw. W rezultacie uzyskują wyższą produktywność ziemi. Wśród analizowanych grup gospodarstw najsilniejsze ekonomicznie (powyżej 16 ESU) uzyskały produkcję ogółem na 1 ha około 2-krotnie niższą niż gospodarstwa ekologiczne o wielkości ekonomicznej 4 - 8 ESU. Ponadto wyraźnie widać, że zwiększanie potencjału ekonomicznego gospodarstw ekologicznych idzie w parze ze zmniejszaniem produkcji zwierzęcej na 1 ha użytków rolnych.

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego zajmowała w strukturze produkcji ogółem coraz mniejszą część. Natomiast udział zużycia wewnętrznego kształtował się w sposób zróżnicowany, ale był znaczący (od około 17 do 22%) w gospodarstwach poszczególnych klas wielkości ekonomicznej. Największą część własnej produkcji na potrzeby działalności operacyjnej przekazywano w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (do 8 ESU). (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

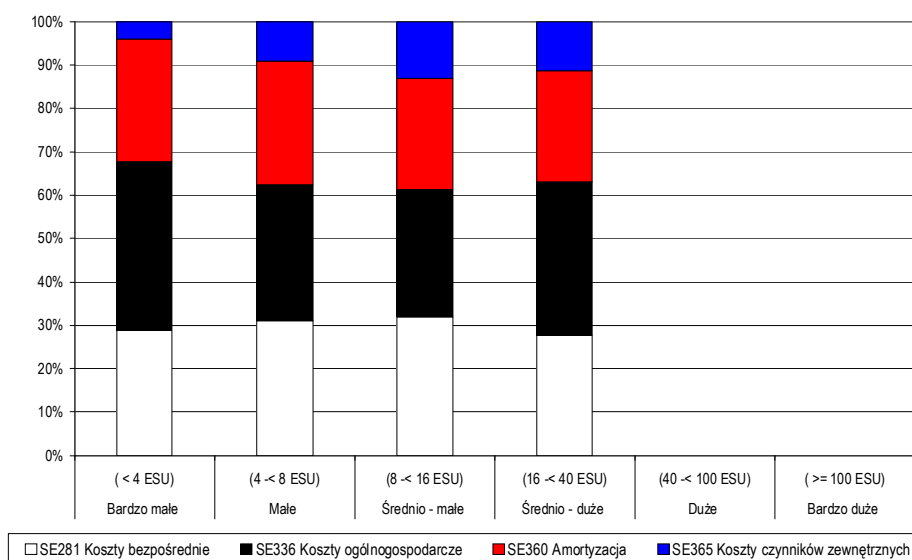
Wykres 39 **Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej**

Koszty ogółem, koszty bezpośrednie i koszty ogólnogospodarcze na 1 ha podobnie jak w przypadku wartości produkcji malały wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, poczynając od klasy małe. W gospodarstwach najmniejszych (<4 ESU) na 1 ha poniesiono koszty ogółem na poziomie 2 400 zł, a więc stosunkowo wysokie w porównaniu z gospodarstwami średnio-dużymi, w których wydano około 1 500 zł/ha. Najwyższe w grupie gospodarstw bardzo małych były koszty ogólnogospodarcze na 1 ha. Poziom poniesionych kosztów ogółem, nakładów pracy w tych gospodarstwach wskazuje na intensywniejszą produkcję na tle pozostałych grup gospodarstw ekologicznych o większym potencjale ekonomicznym. (patrz: Wykres 39).

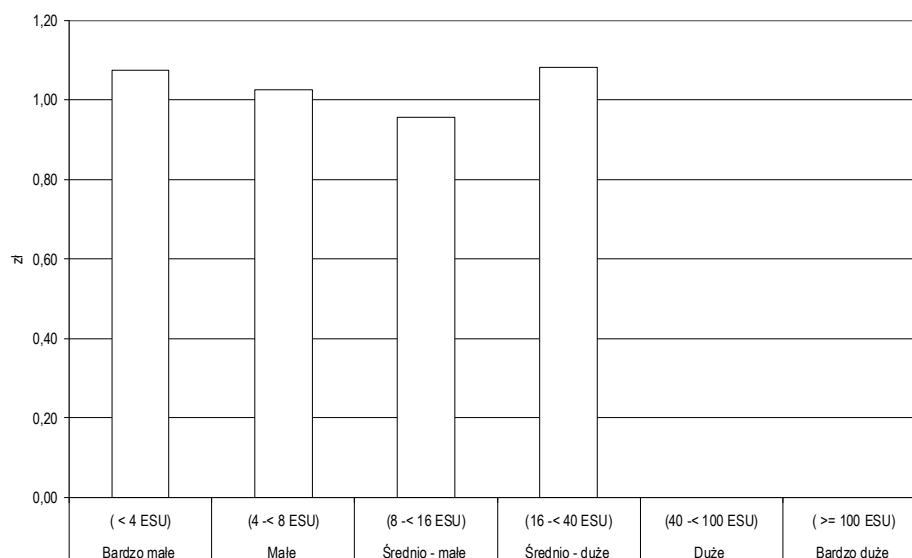
W 2009 roku w strukturze kosztów ogółem w analizowanych gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej zaistniało duże podobieństwo pod względem udziału kosztów bezpośrednich. Koszty ogólnogospodarcze stanowiły najwięcej w strukturze kosztów ogółem w gospodarstwach sklasyfikowanych do grupy bardzo małych oraz średnio-dużych. W dwóch grupach gospodarstwach o największym potencjale ekonomicznym, w zakresie od 8 do 40 ESU, był mniejszy udział amortyzacji niż w gospodarstwach od nich słabszych ekonomicznie, natomiast więcej stanowiły koszty czynników zewnętrznych, z powodu większych arealów wydzierżawionej ziemi, wynajmu siły roboczej. (patrz: Wykres 40).

Wykres 40 **Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

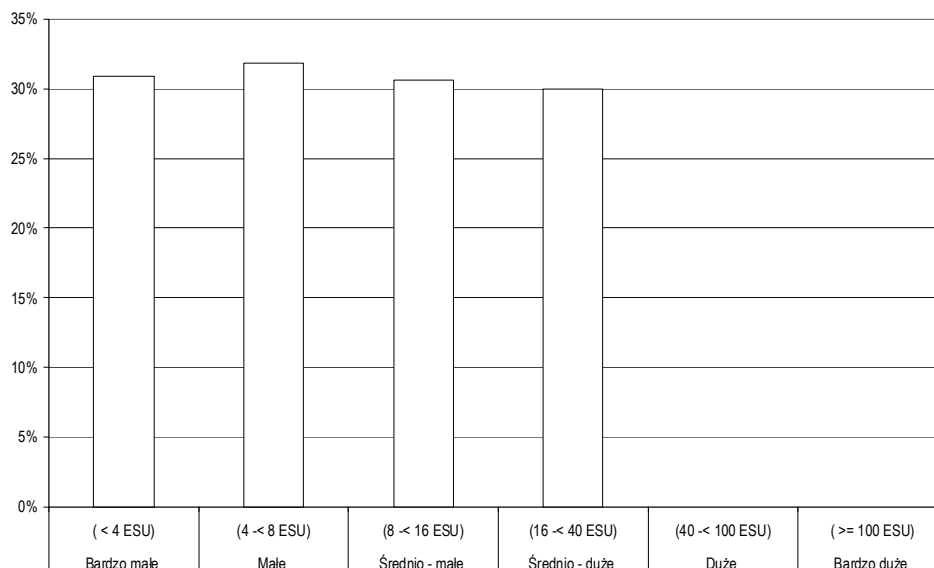
W 2009 roku zaistniała bardzo niekorzystna relacja kosztów produkcji ogółem do uzyskanej wartości produkcji w gospodarstwach ekologicznych wszystkich klas wielkości ekonomicznej. Tylko w gospodarstwach średnio-małych wartość produkcji była wyższa od kosztów – na 1 zł produkcji wydano ogółem 0,96 zł. (patrz: Wykres 41).

Wykres 41 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

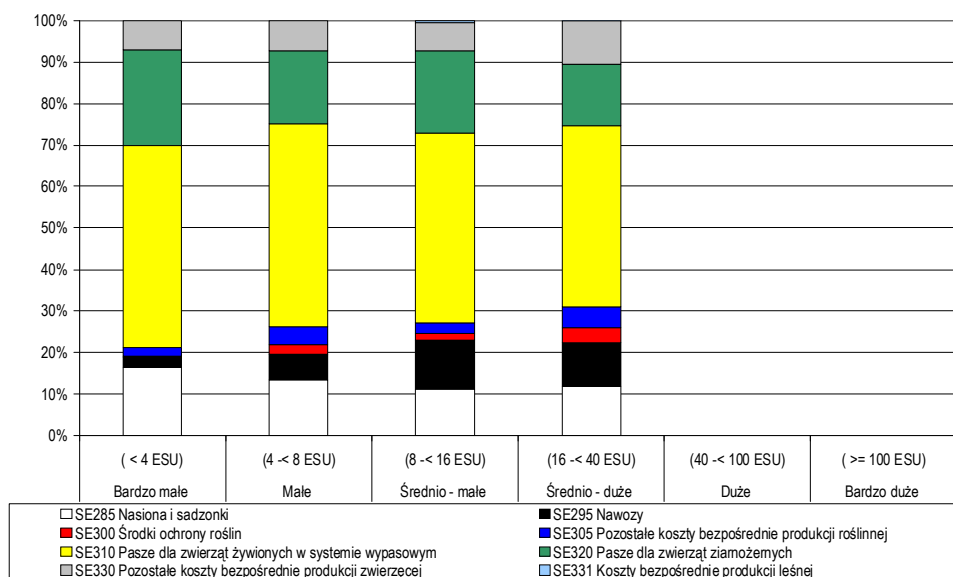
Udział kosztów bezpośrednich w wartości produkcji ogółem w gospodarstwach ekologicznych wszystkich klas ekonomicznych w 2009 roku był bardzo zbliżony i utrzymywał się na poziomie 30 - 32%. Najgorsze relacje kosztów do wartości produkcji były w gospodarstwach z uprawami trwałymi. (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

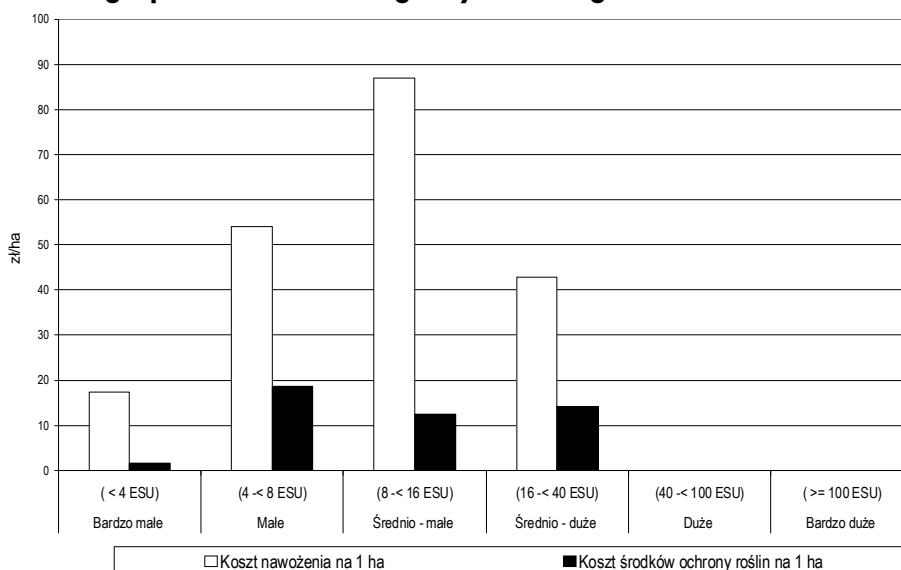

Wyróżniającą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich gospodarstw wszystkich klas wielkości ekonomicznej zajmowały koszty pasz dla zwierząt żywionych sposobem wypasowym oraz trzody chlewnej i drobiu, przy czym najwięcej stanowiły one w klasie gospodarstw najstarszych. W drugiej kolejności pod względem udziału w strukturze kosztów bezpośrednich były koszty nasion, które jednak zmniejszały się ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (< 4 ESU) tylko około 2% stanowiły koszty nawozów i brak jest udziału kosztów środków ochrony roślin. Natomiast w pozostałych gospodarstwach wraz ze wzrostem ich siły ekonomicznej rósł udział tych kosztów, ale był to udział dość znikomy, zwłaszcza środków ochrony roślin. (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

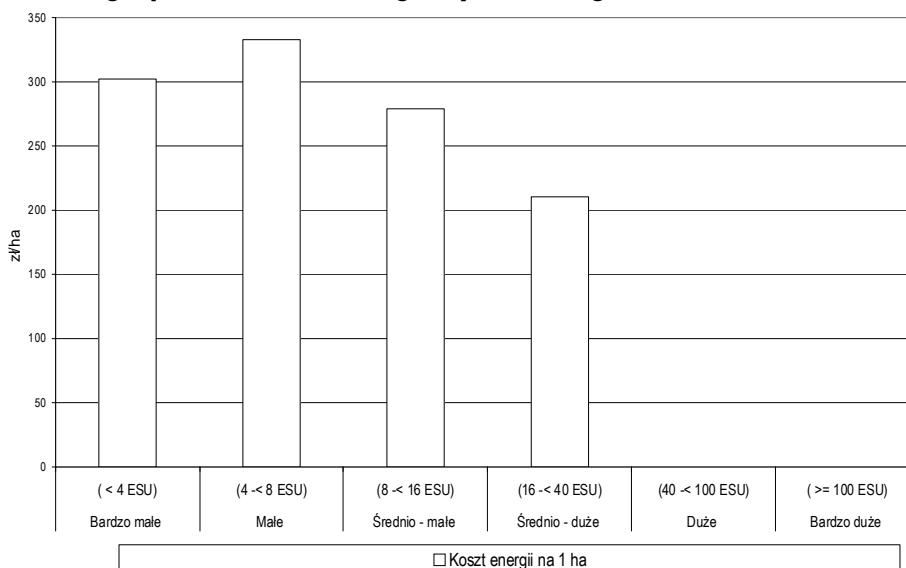

Wykres 44 **Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej**

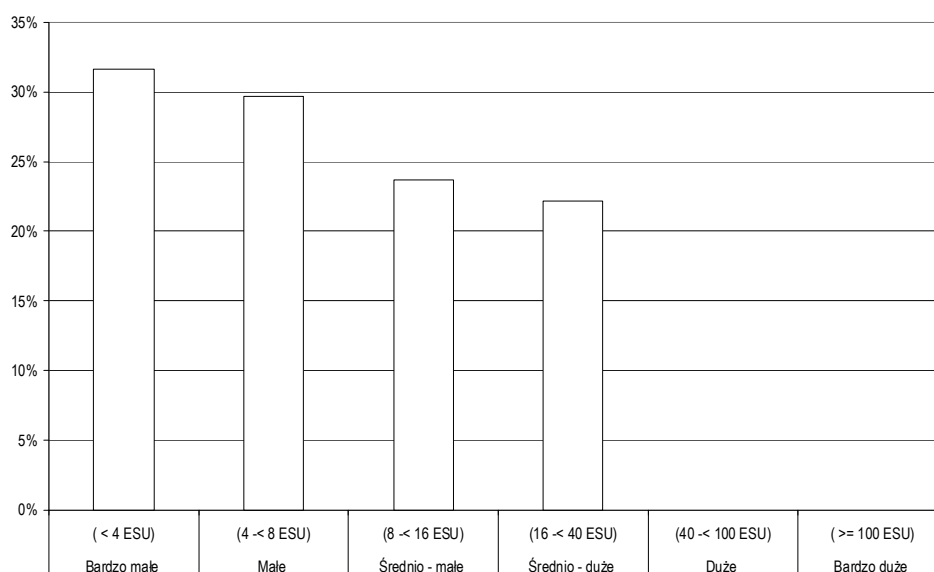
Jak wskazuje Wykres 44 w gospodarstwach ekologicznych najstarszych ekonomicznie (< 4 ESU) koszty ochrony roślin w zasadzie nie były ponoszone, symboliczne były też koszty nawozów (17 zł/ha). W pozostałych grupach gospodarstw koszty środków ochrony roślin wynosiły średnio od 10 do 20 zł/ha, a koszty nawożenia od 43 do 87 zł/ha.

Wykres 45 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

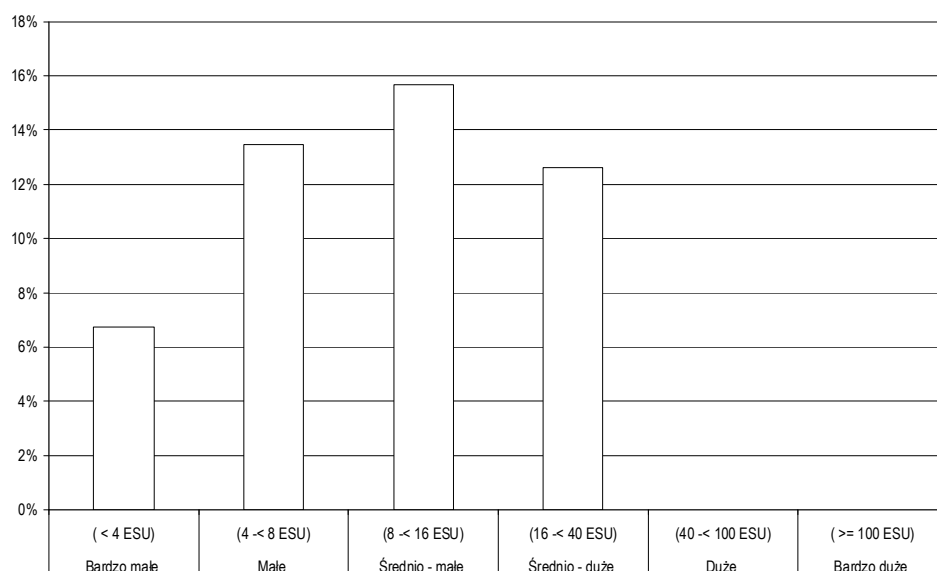
Koszty zużytych paliw i energii elektrycznej zmniejszały się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, ale z pominięciem gospodarstw najstarszych (< 4 ESU). Podobnie jak w innych gospodarstwach ponoszone były tu koszty energii, związane z funkcjonowaniem gospodarstwa, niezależnie od wielkości użytków rolnych i prawdopodobnie z tego powodu były one na dość wysokim poziomie. (patrz: Wykres 45).

Wykres 46 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Wyjątkowo wysoki wydaje się udział kosztów amortyzacji w gospodarstwach bardzo małych (poniżej 4 ESU), w których aż 33% wytworzonej wartości brutto potrzeba było na jej pokrycie. (patrz: Wykres 46).

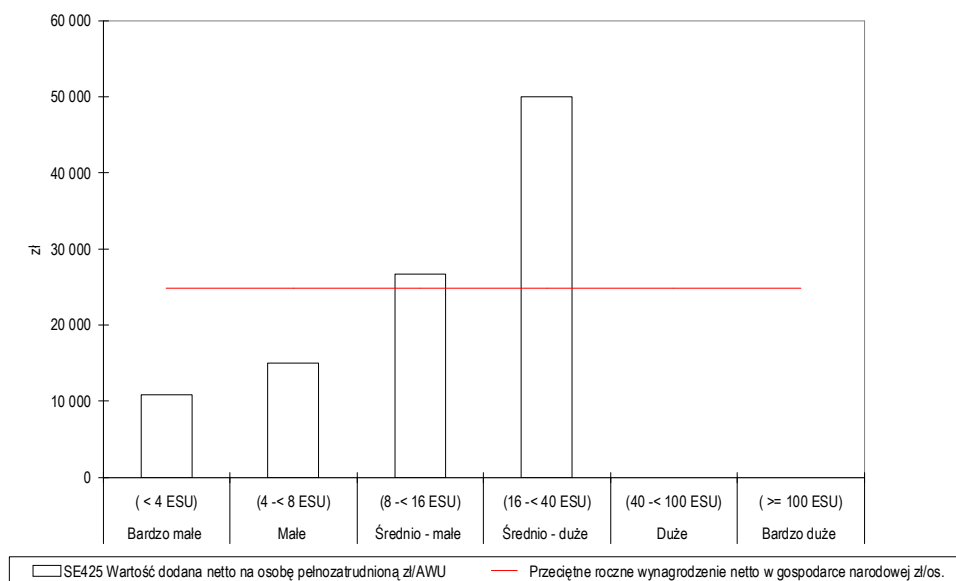
Wykres 47 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

Ze względu na fakt, że gospodarstwa bardzo małe posługiwały się prawie wyłącznie własnymi zasobami środków produkcji, koszty czynników zewnętrznych obciążały wartość dodaną netto tylko na poziomie około 7%. Ich udział był najwyższy w klasie gospodarstw średnio-małych i wynosił prawie 16%. W pozostałych dwóch klasach wielkości ekonomicznej na pokrycie kosztów obcych czynników produkcji wyłożono około 13% wartości dodanej netto. (patrz: Wykres 47).

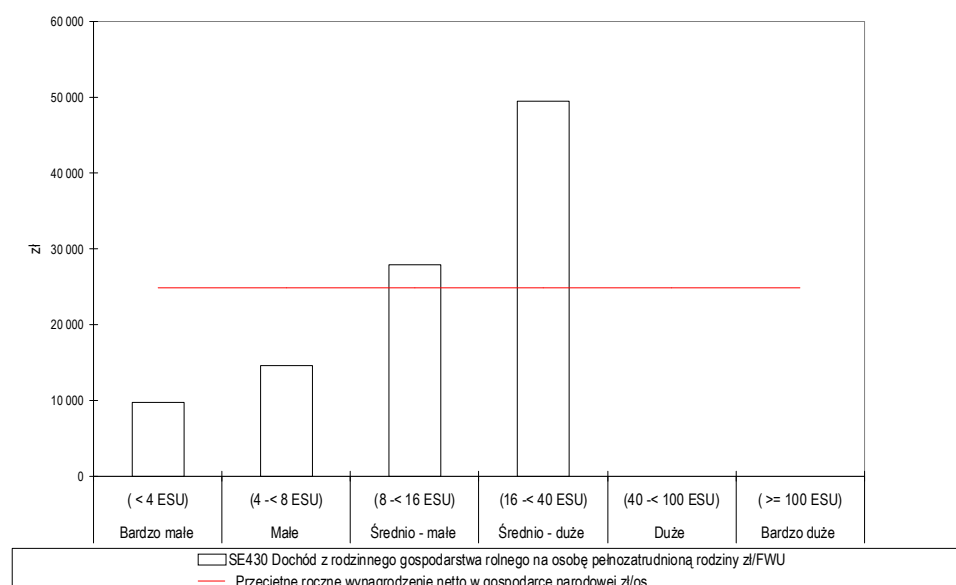
W 2009 roku w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU rolnicy uzyskali opłatę wszystkich czynników produkcji na poziomie znacznie niższym niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (24 880 zł). Niewielka była też nadwyżka ponad tę kwotę w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 16 ESU (średnio-małych). Najlepsze wyniki ekonomiczne na osobę pełnozatrudnioną – około 2-krotnie wyższe od przeciętnego wynagrodzenia netto – osiągnęli rolnicy w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie spośród analizowanych, czyli średnio-dużych. (Patrz: Wykres 48).

Wykres 48 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

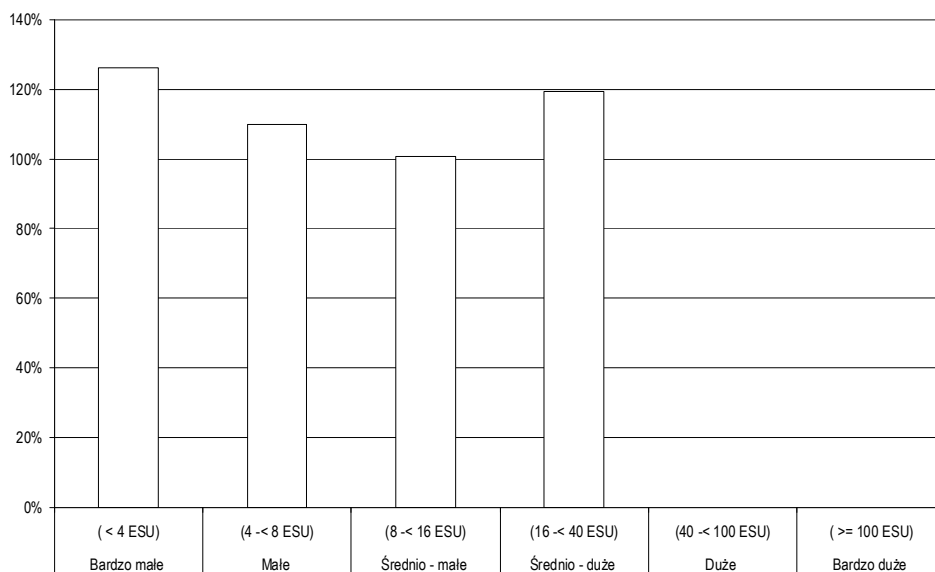
Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować dokonując analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. W klasach gospodarstw do 8 ESU średni dochód był na poziomie około 15 tys. zł. Dopiero wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa powyżej 8 ESU zapewnił rodzinie rolnika dochód na osobę, przewyższający przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Średnio dla grupy gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 16 do 40 ESU wynosił prawie 50 tys. zł. (Wykres 49).

Wykres 49 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

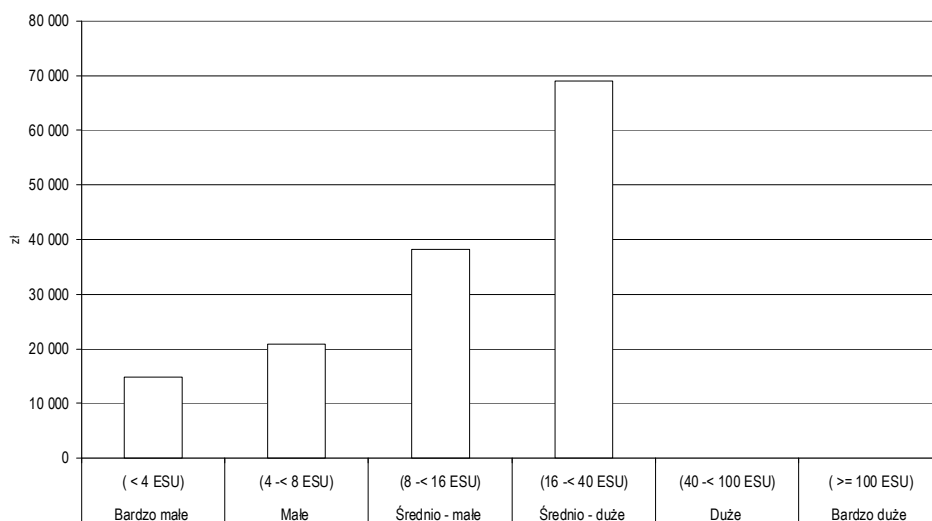
Rolnicy w gospodarstwach ekologicznych prowadzący rachunkowość FADN z coraz większym trudem pokrywają poniesione koszty produkcji i uzyskują nadwyżkę z produkcji. Dlatego drugi element przychodów w gospodarstwie rolnym – dopłaty znaczą coraz więcej w tworzeniu dochodu. Rok 2009 okazał się dla analizowanych gospodarstw ekologicznych bardzo trudny ekonomicznie, gdyż tylko pozyskane dotacje zapewniły rolnikom dochody. Wyjątkowo w gospodarstwach średnio-małych produkcja wystarczyła na pokrycie kosztów, a na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego składały się pozyskane dopłaty. W pozostałych trzech grupach poniesiono straty z działalności operacyjnej i dopłatami sfinansowano również część kosztów. W gospodarstwach najstarszych (poniżej 4 ESU) na ten cel wydano blisko 30% kwoty dopłat do działalności operacyjnej. Uczestnictwo gospodarstw ekologicznych w rachunkowości Polskiego FADN umożliwia dość wnikliwą ocenę ich sytuacji ekonomicznej. Na bazie wyników roku 2009 oraz lat poprzednich widać, że dopłaty stają się warunkiem istnienia tych analizowanych gospodarstw. (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

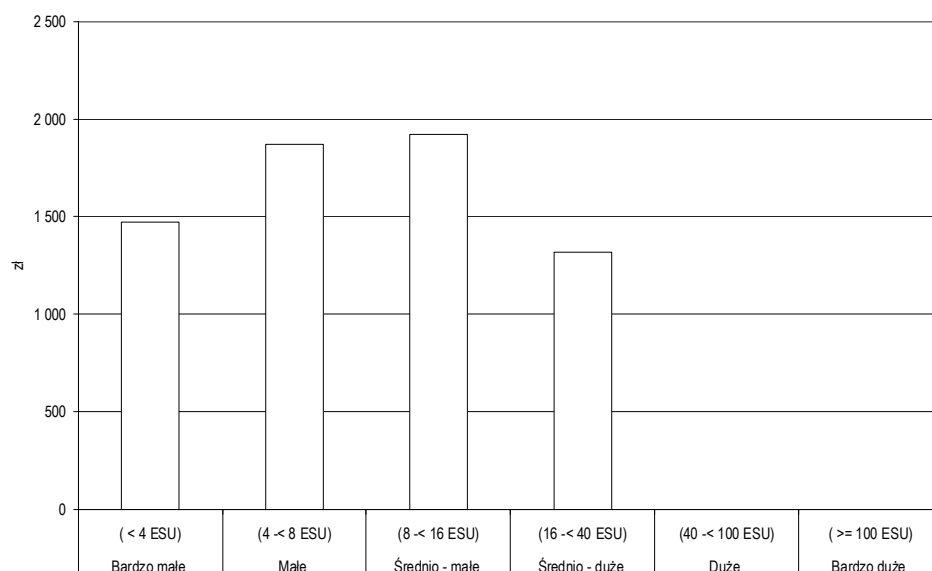
Przepływ gotówki (1) wyrażający dochód pieniężny brutto rósł w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstwa. (patrz: Wykres 51). Wraz ze wzrostem siły ekonomicznej następował bowiem w gospodarstwach większy obrót coraz większymi kwotami pieniędzy. Miała miejsce zatem identyczna tendencja jak w przypadku wartości dodanej netto na jednego pełnozatrudnionego oraz dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą.

Wykres 51 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej

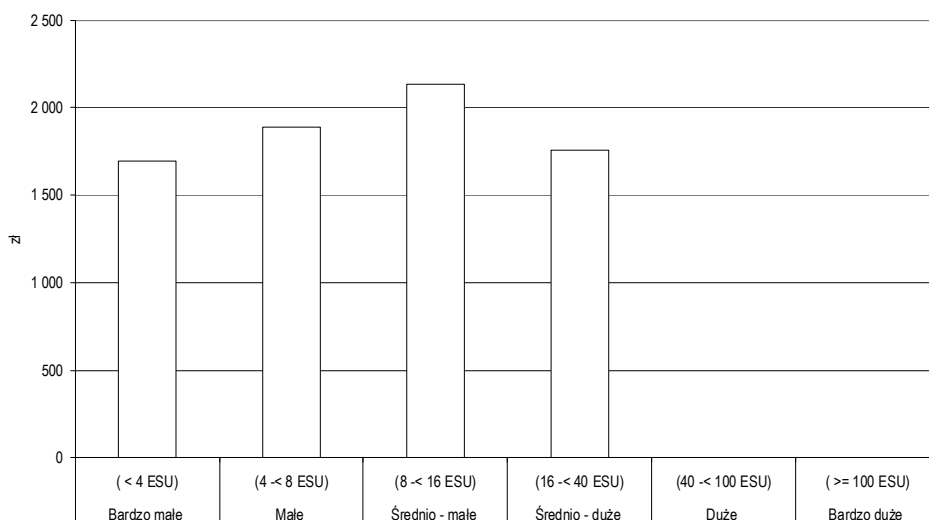
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw. Stanowi źródło finansowania czynników wytwórczych, niezależnie od tego czy są one własnością rolnika, czy są obce. Między poszczególnymi grupami przedstawianych gospodarstw o czterech klasach wielkości ekonomicznej nadwyżka ta była zróżnicowana w granicach 600 zł. Najniższej (około 1 300 zł/ha), ukształtowała się w gospodarstwach klasy średnio-duże, ale w pozostałych trzech grupach choć była wyższa to najwięcej wynosiła około 1 900 zł. (patrz: Wykres 52).

Wykres 52 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

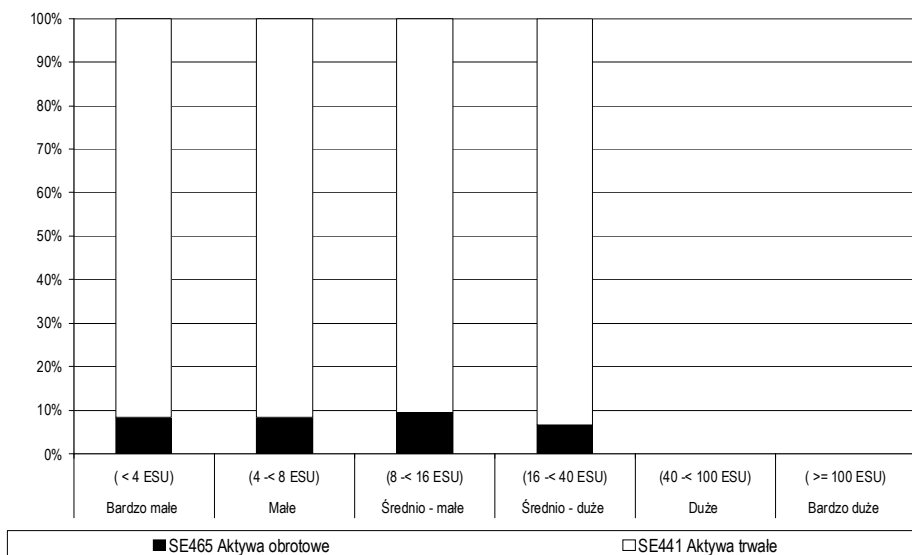

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na jeden hektar własnych użytków rolnych był najniższy w gospodarstwach o skrajnych wielkościach ekonomicznych, czyli bardzo-małych i średnio-dużych (1 700 i 1 800 zł), a najwyższy w gospodarstwach średnio-małych – około 2 200 zł/ha. (patrz: Wykres 53).

Wykres 53 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

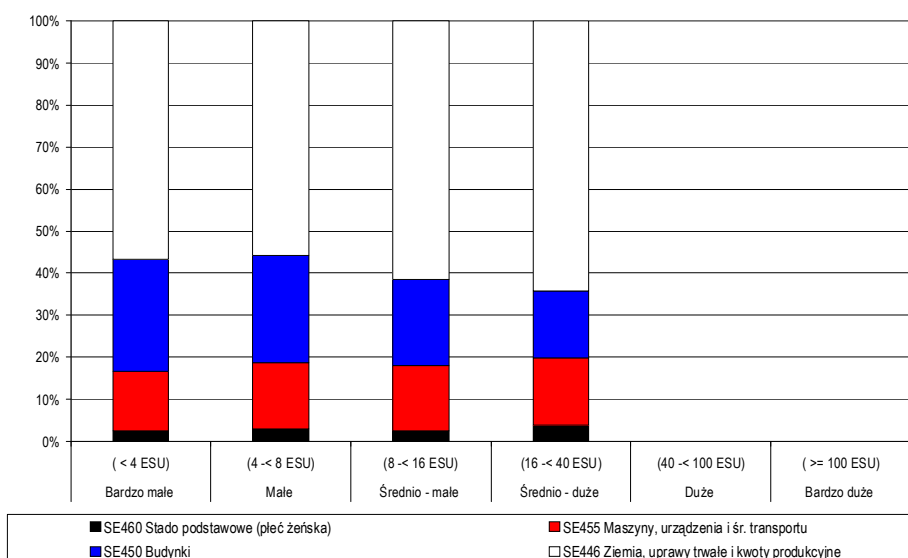

Wykres 54 Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej

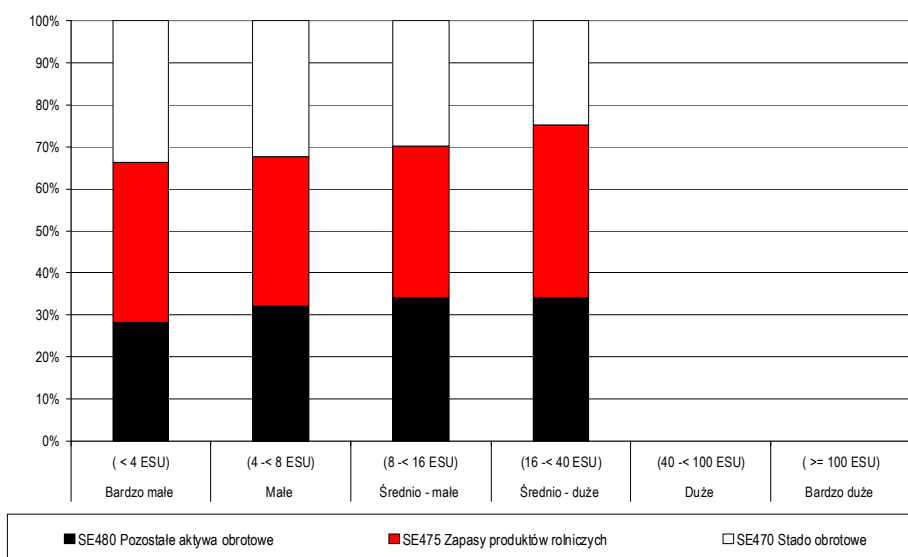
Struktura aktywów wskazuje, że w 2009 roku w analizowanych gospodarstwach ekologicznych udział aktywów trwałych był zbliżony (90 - 92%) w trzech największych grupach gospodarstw, a w najsilniejszych ekonomicznie był nieco mniejszy. W aktywach trwałych, wraz ze wzrostem ESU, malał udział budynków. Wyposażenie w maszyny i urządzenia techniczne zajmowało najmniejszą część aktywów trwałych w gospodarstwach bardzo małych, choć różnice między poszczególnymi klasami gospodarstw były raczej mniejsze. Zmiana metody wyceny wartości ziemi własnej w 2009 roku spowodowała, że stała się ona przeważającym składnikiem struktury środków trwałych (od około 58 do 63%). (patrz: Wykres 54 i Wykres 55).

Wykres 55 **Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej**

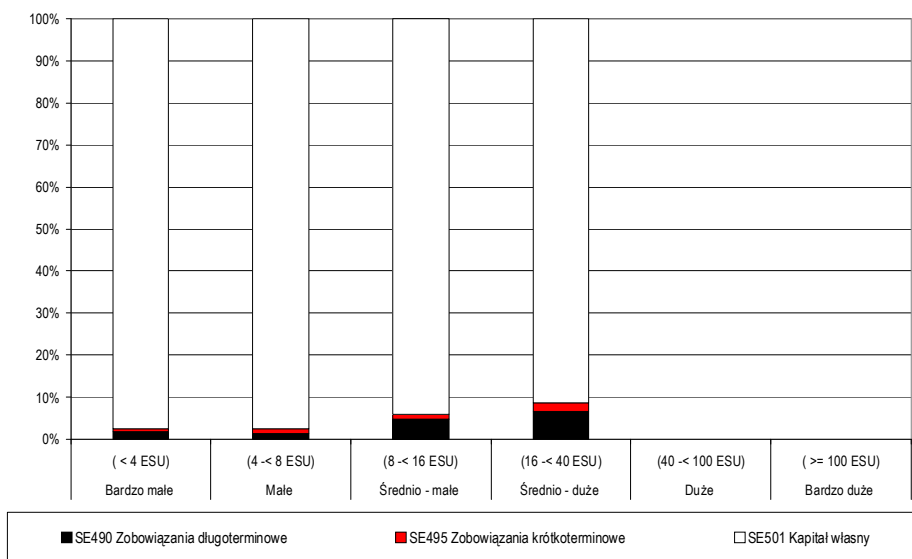

W strukturze aktywów obrotowych wszystkich grup gospodarstw dominowały zapasy produktów rolniczych, a najmniej znacząco stado obrotowe. Wymienione trzy składniki aktywów obrotowych różniły się między grupami w granicach 5-8%. (patrz: Wykres 56).

Wykres 56 **Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej**

Wykres 57 **Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej**

Wykres 57 wskazuje na bardzo ograniczoną aktywność gospodarstw ekologicznych w dziedzinie pozyskiwania obcego kapitału, choć rośnie ona nieco ze wzrostem siły ekonomicznej. Najwidoczniej słabe wyniki produkcyjne i zarazem ekonomiczne gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 16 ESU, a zwłaszcza do 8 ESU nie zachęcają do podejmowania ryzyka inwestycyjnego. Utrzymuje się raczej stan stagnacji.

3.3. Wnioski

1. W wyniku grupowania według 2 kryteriów certyfikowane gospodarstwa ekologiczne zakwalifikowały się w 2009 roku głównie do trzech typów rolniczych: mieszanego, uprawy polowe i zwierzęta żywione systemem wypasowym (81,4%). Po raz pierwszy w Polskim FADN znalazło się 19 gospodarstw reprezentujących typ uprawy trwałe. W podziale na klasy wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa o sile ekonomicznej od 4 do 16 ESU (64,0%).
2. W gospodarstwach ekologicznych zajmujących się uprawami polowymi i prowadzących chów zwierząt systemem wypasowym opierano się w dużym stopniu na zasobach ziemi wydzierżawionej, która stanowiła od około 34 do 48% wszystkich użytków rolnych. W podziale na klasy wielkości ekonomicznej największe zasoby ziemi obcej (37% obszaru UR) wykorzystywały gospodarstwa powyżej 16 ESU.
3. Najwyższa wartość produkcji na 1 ha użytków rolnych została wytworzona w gospodarstwach z uprawami trwałymi oraz lokujących się w przedziale wielkości ekonomicznej poniżej 4 ESU.
4. W 2009 roku zaistniały bardzo niekorzystne relacje między kosztami produkcji a wytworzoną produkcją. W gospodarstwach z mieszaną produkcją oraz prowadzących chów zwierząt systemem wypasowym, a także w gospodarstwach należących do trzech klas wielkości ekonomicznej (za wyjątkiem gospodarstw średnio-małych) poniesiono stratę z produkcji. Koszty produkcji przekroczyły jej wartość. Ponadto w pozostałych grupach, za wyjątkiem upraw trwałych, wartość nadwyżki produkcji nad kosztami była zaledwie kilku groszowa.
5. Gospodarstwa typu mieszanego, prowadzące produkcję mleka oraz posiadające wielkość ekonomiczną do 8 ESU, uzyskały najgorsze wyniki ekonomiczne w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zarówno wartość dodana netto na AWU jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na FWU w tych gospodarstwach były najniższe wśród wszystkich typów produkcji i ukształtowały się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (24 880 zł).
6. Najwyższe dochody na osobę pełnozatrudnioną w rodzinie rolnika (FWU) uzyskano w gospodarstwach typu polowego oraz posiadających potencjał ekonomiczny powyżej 16 ESU (klasa średnio-duże). Wynosiły one odpowiednio 40 723 zł i 49 546 zł/FWU.
7. W gospodarstwach pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego uzyskano wyłącznie dzięki wsparciu dopłatami. Wśród gospodarstw sklasyfikowanych według typów rolniczych tylko w typie uprawy trwałe na DzRGR złożyła się nadwyżka z produkcji (około 20%) oraz dopłaty (około 80%). W gospodarstwach pozostałych typów rolniczych źródłem dochodu były wyłącznie dopłaty.

8. W porównaniu z rokiem 2008 znacznie wzrosło uzależnienie dochodów z gospodarstw ekologicznych od dopłat. Ponadto w większości tych gospodarstw stały się one źródłem finansowania poniesionych kosztów.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB